

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)
Volume 5 Issue 5, p. 119-148, September 2013

**Atatürk'ün Okul, Silah ve Dava Arkadaşı Miralay Lütfi Müfit
Özdeş: Hayatı ve Askerî-Siyasî Faaliyetleri**
*Atatürk's Friends-in-Arms Colonel Lütfi Müfit Özdeş: His Biography and
Military-Political Activities*

Yrd. Doç. Dr. Mustafa MÜJDECİ
Polis Akademisi - Ankara
Cem KARAKILIÇ
Tarihçi-Yazar

Öz: Bu makalede Mustafa Kemal Paşa'nın Harp Okulu ve Harp Akademisi döneminden yakın arkadaşı olan Lütfi Müfit Özdeş'in hayatı ve faaliyetleri incelenmektedir. Lütfi Müfit Bey, genç bir subay olarak Mustafa Kemal ile Şam'da görev yaptığı sırada Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin kurulmasında birlikte çalışmışlardır. Askerlikten emekli olduktan sonra da Türk siyasal hayatında milletvekili olarak yer alan Özdeş, ara seçimlerle ikinci dönem TBMM'ye milletvekili olarak katılmıştır. Bu dönemde Şark İstiklal Mahkemesi azalığı görevini de üstlenen Özdeş, 3., 4. ve 5. dönem TBMM'de de görev yapmıştır. Atatürk'ün "özde bir" anlamında "Özdeş" soyadını bizzat kendisinin verdiği Lütfi Müfit Bey, 1940 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Lütfi Müfit Özdeş, Mustafa Kemal Atatürk, Vatan ve Hürriyet Cemiyeti, Karakol Cemiyeti, Milli Mücadele, Kırşehir

Abstract: This article sets out to review the biography and activities of Lütfi Müfit Özdeş, who was a close friend of Mustafa Kemal Paşa from the period of Military School and War Academy. Lütfi Müfit worked together with Mustafa Kemal during his service in Damascus in the establishment of Homeland and Independence Society. He moved on in his career as a member of parliament after retiring from military service, joined the second cycle of the Turkish Grand National Assembly as a MP in the by-elections. He also took charge of a membership in the Court of Independence, took part in the 3rd, 4th and 5th cycle of TBMM. Atatürk gave Lütfi Müfit the surname Özdeş meaning 'straightforward'. He died in İstanbul in 1940.

Keywords: Lütfi Müfit Özdeş, Dilman Battle, Society of Homeland and Independence

A- Ailesi, Çocukluğu ve Öğrenim Hayatı

19. yüzyılın sonları geleceğin Türkiye'sinin müstakbel neslinin yetiştiği dönem olmuştur. 19. yüzyılın son çeyreğinin çocukları cumhuriyet Türkiye'sini tesis ederek imparatorluğun külleri altından muasır bir medeniyet oluşturmak vazifesini kendilerine hedef kabul etmişlerdir. Bu çocuklardan biri Atatürk'ün harp okulu ve harp akademisi arkadaşı, Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin kurucu azası, Şark İstiklal Mahkemesi üyesi ve Kırşehir mebusu Lütfi Müfit Özdeş'tir.

Lütfi Müfit Özdeş, 1295 (1874) tarihinde Kırşehir'in Medrese Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir.¹ Babası Garipoğullarından² Nuri Bey,³ annesi Meryem (Gülsüm) Hanım'dır.⁴ Ailenin Kırşehir'e gelmesiyle ilgili Lütfi Müfit Özdeş'in torunu Ahmet Müfit Özdeş şunları söylemektedir:

Dedem Müfit Özdeş her ne kadar Kırşehir nüfusuna kayıtlıysa da büyüklerimin söylediklerine göre Keskin'in Efendi Köyü'nden buraya göç etmişler. Göç sebebi belli değil ama sanırım ya kan davası ya da başka bir nedenle göç etmişler. Bir sabah bu kalabalık aileyi karşılarında gören Kırşehirliler "Aaa garipler geldi" demişler. Bu nedenle bize Kırşehir'de "Garipoğulları" derler.⁵

Müfit Özdeş'in çocukluk yıllarına ait herhangi bir bilgi olmamasına karşın büyük abisinin İstanbul'a giderek Bahriye Mektebine yazıldığı ve burada Hamit Naci'nin⁶ kız kardeşi

¹ Müfit Özdeş'e ait doğum tarihi T.B.M.M Arşivinde bulunan T.B.M.M. Azasının Tercüme-i hal Kâğıdı Örneğinde 1290 olarak gösterilmiştir. Ahmet Müfit Özdeş Arşivinde bulunan askerlik dosyasında ise bu tarih 1295 olarak görünmektedir.

² Kırşehir şer'i sicillerinde Lütfi Müfit'e ait herhangi bir kayda rastlanamamıştır. Bunun üzerine araştırmalarımızı Garipzadeler üzerinde yoğunlaştırarak 23 Numaralı Kırşehir Şer'iyye Sicili'nde Garipzadelere ait bir kaydın olduğu tespit edilmiştir. 18 Temmuz 1328 (31 Temmuz 1912) tarihli bu belgede Kırşehir Yenice mahallesi ahâlisinden Garipzade Mustafa Efendi bin müteveffa Ömer Efendi'nin Kırşehir'in Kayabaşı mahallesi Zemine camiin hatibi olduğu ve söz konusu görevi oğlu Ömer'e devrettiği ibaresi bulunmaktaydı. Bu durum Zemine camiin hatibi Garipzade Mustafa Efendi'nin Müfit Özdeş'in abisi ya da amca çocuklarından biri, Garipzade Mustafa Efendi'nin müteveffa babası Ömer Efendi'nin de Müfit Özdeş'in amcalarından biri olduğunu düşündürmüştür. (Bkz. 23 Numaralı Kırşehir Şer'iyye Sicili, 1328-1330, Belge No:113, s.172.)

³ Gerek Müfit Özdeş tarafından kaleme alınan muhtelif tercüme-i hallerde ve gerekse torun Müfit Özdeş ve Mihtat Özdeş'in mülakatlarında Nuri Bey'in tercüme-i hali hakkında herhangi bir bilgiye rastlayamadık. Ancak Ahmet Gündüz'ün "Sicill-i Ahval Defterlerine Göre Kırşehir Doğumlu Memurlar (1879-1909)" adlı makalesinde 1854 doğumlu olan ve Avanos Kazası Tahrirat Kitabeti, Kırşehir rüsumat katibi, Kırşehir rüsum-ı sitte memuru, Ankara rüsum-ı sitte müdüriyeti baş kitabetliği, Kırşehri sancağı Mülkiye Tahrirat kalem müsevvid-i saniliği, Kırşehri Düyun-ı Umumiye memurluğu, Kangırı Düyun-ı Umumiye merkez memurluğu, Avanos Düyun-ı Umumiye memurluğu, Çorum Düyun-ı Umumiye memurluğu görevlerini ifa eden 1270/1854 doğumlu Garipzade Abdünnafi Efendiden söz edilmekte olup mezkur şahsın babası olarak müteveffa Müderris Nuri Efendi zikredilmektedir. Elimizdeki mevcut bilgiler ile tarihsel süreç dikkate alındığında zikredilen şahsın Müfit Özdeş'in babası, Abdünnafi Efendinin de Özdeş'in ağabeylerinden biri olabileceği ortaya çıkmaktadır. Bkz. Ahmet Gündüz, "Sicill-i Ahval Defterlerine Göre Kırşehir Doğumlu Memurlar (1879-1909)", *History Studies*, Volume 3/1, Samsun (2011), 136, 152-153.

⁴ *Türk Parlamento Tarihi*, TBMM-II. Dönem, C.3, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, 523.

⁵ Cem Karakılıç "Ahmet Müfit Özdeş'le 09.03.2010 Tarihli Mülakat", Merkez memurluğu, Avanos Düyun-ı Umumiye memurluğu, Çorum Düyun-ı Umumiye memurluğu görevlerini ifa eden 1270/1854 doğumlu Garipzade Abdünnafi Efendi'den söz edilmekte olup mezkûr şahsın babası olarak müteveffa Müderris Nuri Efendi zikredilmektedir. Elimizdeki mevcut bilgiler ile tarihsel süreç dikkate alındığında zikredilen şahsın Müfit Özdeş'in babası, Abdünnafi Efendi'nin de Özdeş'in ağabeylerinden biri olabileceği ortaya çıkmaktadır. Bkz. Ahmet Gündüz, "Sicill-i Ahval Defterlerine Göre Kırşehir Doğumlu Memurlar (1879-1909)", *History Studies*, Volume 3/1, Samsun 2011, 136, 152-153.

⁶ Hamit Naci Özdeş: Türkiye'de ilk sivil kaptan ve çarkçı yüksek okulunun kurucusu olan Abdülhamit Naci 1854 yılında Heybeliada'da dünyaya geldi. 1877'de Mekteb-i Bahriye'den mezun olarak genç bir deniz teğmeni olarak donanmaya katıldı. 1877'de başlayan Osmanlı-Rus savaşına iştirak etti. Batum, Çürüksu ve Sohukale'de görev aldı. Japonya'ya gidecek olan Ertuğrul Firkateynine seyrüsefer memuru olarak atandıysa da irade çıkmadığı için tayini durduruldu. 1900'de Heybeliada Mekteb-i Fünun-ı

Zeynep Hanım'la evlendiği bilinmektedir. Bu olay Müfit Özdeş'in hayatında önemli değişikliklere neden olmuştur. Nitekim Hamit Naci, erkek evladı olmadığı için Müfit Özdeş'i yanına alarak büyütmeğe başlamıştır. Bu konu hakkında torun Özdeş, ailesinden duyduklarını şu şekilde aktarmaktadır:

Hamit Naci çok önemli bir adamdır. Bilhassa Türk denizciliği için büyük işler yapmıştır. Kendisi Yüksek Denizcilik Okulunun kurucusudur. Bu okulda sivil kaptan yetiştiriyor. "Bahriye Topçuluğu" adlı bir de kitabı vardır. Hamit Naci, bir kalyon imamının oğludur. Babasının adı Giresunlu, Tirebolulu Rıfat'tır. Abdülaziz'in Avrupa seyahatini gerçekleştirdiği gemide imamlık yapıyor. Oğlu ise denizci bir yüzbaşı. ... Neyse işte Hamit Naci'nin kız kardeşi Zeynep ile dedemin abisi evleniyor. Zaten bunlar iki kardeşler. Hamit Naci ise babasının adı Naci olan zengin bir kızla evleniyor. Adı Emine olan bu hanımla Hamit Naci'nin şayeste adlı bir de kızları oluyor. Hamit Naci erkek çocuk istiyor fakat olmuyor. Tam bu sırada dedem ailesi tarafından 5-6 yaşlarında iken okuması için abisinin yanına Heybeliada'ya gönderiliyor. Hamit Naci dedemi beğeniyor ve oğlu olmadığı için yanına alıp büyütüyor.⁷

Öğrenim Hayatı

Hamit Naci tarafından evlatlık olarak büyütülen Özdeş, okul çağına geldiğinde abisi ve hamisi gibi denizci olarak yetiştirilmek üzere Bahriye Mektebine verilmiştir. Bir süre sonra yetenekli bir genç olduğunu fark eden Hamit Naci, kızı Şayeste'yi Müfit'le nişanlamıştır.⁸ Ancak bundan sonra Müfit Özdeş'in yaşadığı bir talihsizlik hayatını büsbütün değiştirmiştir. Torun Özdeş bu konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır:

...bahriye mektebinin son sınıfında dedemin başına bir talihsizlik geliyor. Son sınıftayken imtihanlarını vermiş mezun olacakken hatta kılıç kuşanma töreni öncesi nöbetçi subayı dövüyor. Sanırım mezuniyetten dolayı yapılan bir kutlama esnasında dedem nöbetçi subay tarafından alkollü olarak yakalanıyor. O esnada nöbetçi subayı dövüyor. Sonradan nöbetçi subaya tutanak tutup şikâyetçi olmaması hususunda ne kadar yalvarsa da bir netice alamıyor. Sonrada okulu terk ederek kaçıyor. Eğer kaçmasaydı yedi yıl süreyle bir gemiye verilerek çavuşluk yapmak suretiyle askerlik yaptıracaktı. İşte o andan itibaren herkes onun öldüğünü sanarak ümidini kesiyor. Onun yaşadığını tek bilen Hamit Naci'dir. Bu olay üzerine

Bahriye'sine bağlı olarak açılan okulda devletler deniz hukuku, deniz ticaret hukuku, merasim teşrifatı, bahriye ve işaret-ı umumiye hocası olarak çalıştı. Ayrıca Mekteb-i Bahriye'de topçuluk ve terbiye-i askeriye dersleri verdi. 1907'de emekliye ayrılarak Milli Ticaret-i Bahriye Kaptan Ve Çarkçı Mektebi'ni açtı. 1937'de 83 yaşında vefat etti. Mezarı Heybeliada'dadır. Eser Tutel, *Gemiler Süvariler İskeleler*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1994), 375-377. Ayrıca bkz. *Deniz Mektepleri Tarihçesi*, C.2, (İstanbul: 1941), 11-112; Oktay Sönmez, *Anılarda Gemiler*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008), 145-151.

⁷ Karakılıç, a.g.mü.,

⁸ "Umumi Bütçeden 1683 Numaralı Kanuna Göre Bağlanan Aylıklar ve Bir Defaya Mahsus Olarak Verilecek Paralara Mahsus Bordro", Ahmet Müfit Özdeş Şahsi Dosyası, 10.06.1940, No:2608/11058, *Emekli Sandığı Arşivi*.

Hamit Naci İstanbul medresesinde görev yapan Ahmet Müfit'in⁹ belgeleriyle dedemi Bursa Askeri Lisesi'ne yazdırıyor Tabi bu durumdan kimsenin haberi yok. Dedemin bütün masrafları da Hamit Naci tarafından gizlice karşılanıyor. Sonrada harp okulunu bitirerek nişanlısıyla evleniyor.”¹⁰

Bahriye Mektebi'nden ayrılan Müfit Özdeş, tahsiline Bursa Askeri Lisesi'nde devam etmiştir. Bu okuldan 1315 (1899) tarihinde mezun olan Özdeş,¹¹ 1 Mart 1315'de ise İstanbul Harp Okulu'na kaydolmuştur.¹² İstanbul Harp Okulu sıraları onun kader arkadaşı Mustafa Kemal'le tanışmasına vesile olmuştur. Mustafa Kemal ve Müfit Özdeş o sene (1315) sınıf mevcudu bazı kaynaklarda 900 bazılarında ise 736 olan Harp Okulu'nun altı kısma ayrılan birinci sınıflarında öğretime başlamıştır.¹³ Derslerini başarıyla ikmal ederek mektebi Mustafa Kemal'in ardından dokuzuncu sırada¹⁴ bitirmiştir.¹⁵

Harp Okulu yıllarında Mustafa Kemal'in Harbiye'deki arkadaşları arasında önceliği Manastır Askeri İdadisi'nden gelenler almaktadır. Ancak Mustafa Kemal'in, kendi devresi ya da kendisinden önceki ve sonraki devreden olan Ali Fuat Cebesoy, Ayıncı Arif, Hayri Tırnovacık, Kazım İnanç, İsmail Hakkı, Ali Fethi Okyar, Kazım Özalp ve Müfit Özdeş gibi arkadaşlarıyla da oldukça samimi bir dostluk kurduğu anlaşılmaktadır.¹⁶ Müfit Özdeş'in, Mustafa Kemal'in yukarıda anılan arkadaşları arasında önemli bir yere sahip olduğu düşünülmektedir. Nitekim Hayri Tırnovacık'ın Gazeteci Naci Sadullah tarafından sorulan “Sınıfta en fazla kimlerle samimi konuşurlardı paşam?” sorusuna “Manastır İdadisi'nden kendileriyle birlikte gelen Tevfik Bey'le ki bu kıymetli arkadaşı mektepten mezun olduğumuz sene kaybettik. Sonra şimdi Kırşehir mebusu bulunan Müfit Bey de samimi dostlarındandı...”¹⁷

⁹Emekli Sandığı Arşivi'nde Lütfi Müfit Özdeş adına gerçekleştirilen taramaların sonuçsuz kalması üzerine incelenen Ahmet Müfit Özdeş dosyasının Lütfi Müfit Özdeş'in bilgilerini ihtiva etmesi ilginç bir olayın aydınlanmasına neden olmuştur. Torun Ahmet Müfit Özdeş'le gerçekleştirilen mülakat, bu meseledeki bilinmeyenleri aydınlatma hususunda önemli katkılar sağlamıştır. Nitekim Lütfi Müfit Özdeş'in bir akrabalarının belgeleriyle Bursa Askeri Lisesi'ne başvurması ve sonraki yaşamında hep bu ismi kullanması olayın üzerindeki sır perdesini kaldırmıştır. Ancak Kırşehir mebusu olarak görev yaptığı süreç içerisinde Lütfi Müfit Özdeş ismini kullanmayı tercih etmiştir. Bu nedenle Emekli Sandığı'na Ahmet Müfit Özdeş olarak kaydedilen şahıs Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde var olan bütün dosyalarında Lütfi Müfit Özdeş olarak anılmaktadır.

¹⁰ Karakılıç, a.g.mü.

¹¹ Müfit Özdeş, 1846 yılında açılan Bursa Askerî İdadisine 1312/1896 yılında kaydolan 82 kişiden biridir. Özdeş, derslerini ikmal ederek 1315/1899 yılında mezun olan 69 kişiden biri olmuştur. Bkz. Yusuf Çam, *Atatürk'ün Okuduğu Dönemde Askeri Okullar Rüşdiye-İdadi-Harbiye 1892-1902*, (Ankara: 1991), 83-124.

¹² “Askerlik Safahat Belgesi”, *Ahmet Müfit Özdeş Arşivi*.

¹³ Müfit Özdeş'in Harp okulu Diploma numarası ise 5999'dur.

¹⁴ Harbiye ikinci sınıf notlarına göre Mustafa Kemal'in on birinci sırada olduğu sınıf genelinde sekizinci sırada olup not ortalaması 575 tam puan üzerinden toplam 529 puandır. Harbiye üçüncü sınıf (son sınıf) notlarına göre Mustafa Kemal'in sekizinci sırada olduğu sınıf genelinde dokuzuncu sırada olup not ortalaması 1635 tam puan üzerinden toplam 1494 puandır. “Askerlik Safahat Belgesi”, *Ahmet Müfit Özdeş Arşivi*.

¹⁵ Ali Güler, *Atatürk, Soyü Ailesi ve Öğrenim Hayatı*, (Ankara: Kara Harp Okulu Basımevi, 1999), 113-122. Bursa Askeri Lisesi ve Harbiye'de tatbik edilen eğitim süreci ve okutulan derslerle alakalı olarak ayrıca bkz. Mahmut Şevket Paşa, *Osmanlı Askeri Teşkilatı ve Kıyafetleri*, Haz. Cem Karakılıç vd., C.III, (Ankara: Gazi Kitabevi, 2010), 266-271.

¹⁶ Güler, a.g.e.,(doğrusu: a.g.e.) s.123-124.

¹⁷ N. Sadullah, “Harbiye'de 1317”, *Yedi Gün Dergisi*, Y.2, C.III, S.78, 5 Eylül 1934, s.4.

şeklinde verdiği cevap bu fikri doğrular niteliktedir. Aynı şekilde Ali Fuat Cebesoy “Sınıf Arkadaşım Atatürk” adlı eserinde bu minval üzere ifadeler kullanmaktadır.¹⁸

Harp Okulu’nu bitiren Müfit Özdeş, 1902 yılında teğmen olmuştur.¹⁹ Fakat ordu hizmetine gönderilmemiş ve Mustafa Kemal ve Ali Fuat Cebesoy’un da bulunduğu arkadaşlarıyla beraber Harp Akademisine seçilmiştir.²⁰ Üç senelik bir eğitimden geçen kurmay sınıfı²¹ ve diğer sınıflara bakılarak daha rahat bir iç nizamı vardır. Çünkü burada okuyanlar seçkin subaylardır.²² Müfit Özdeş’in Akademiye başladığı yıl sınıf mevcudu, topçu ve süvari okullarından gelenler ve değişik sebepler dolayısıyla bir üst sınıftan kalanlar ile birlikte 43 kişidir. 57. devre olarak adlandırılan ve üç sınıfa taksim edilen kurmay adayları²³ mektebe devam edecekleri ilk sene sonunda mülazım-ı evvel (üsteğmen), iki sene sonra da kurmay yüzbaşı olarak mezun olacaktır.²⁴

Öğrenciliğin bu safhasında Müfit Özdeş’in en yakın dostlarından biri yine Mustafa Kemal’dir. Müfit Özdeş’in Harp Akademisi yılları Mustafa Kemal’le Harp Okulu sıralarında başlayan dostluğunun aynı samimiyetle devam ettiği bir zaman dilimidir. Bu süreçteki dostluklarını Ali Fuat Cebesoy da doğrulamaktadır.²⁵

Harp Akademisi yılları aynı zamanda Mustafa Kemal ve onun etrafında toplanan gizli bir grubun memleket meseleleriyle hemhal olduğu bir süreç olur. Bir süre sonra söz konusu grubun Mekteb-i Harbiye talebesine lazım gelen fikirleri telkin etmek ve bu suretle memleket idaresindeki fenalıkları anlatmak maksadıyla talebe arasında okunmak üzere bir gazete çıkardığı görülür.²⁶ Müfit Özdeş yıllar sonra Vatan Gazetesi’ne verdiği bir beyanatta bu süreçten şu şekilde bahseder:

Harbiyeden çıkan büyük şefin gerek Harbiye ve gerekse Erkan-ı Harbiye Namzedi sınıflarında geçirdikleri tahsil hayatı öyle birkaç cümle veya satırla ifade edilebilecek bir mevzu değildir. Onun altı senelik hayatı ciltler dolduracak başlı başına bir tarihtir. Daha o zaman mektepte iken şuursuz, düşüncesiz kötü bir idareye karşı vicdan ve ruhundan fişkıran inkılâpçı düşünceleri bilhassa kayda şayandır... Büyük şef şuursuz idareden o derece ıstırap duymuştu ki, daha mektepte iken o zamanki idareye karşı arkadaşları ile hasbıhaller, tenkitlere başlamış ve hatta büyük tehlikelere rağmen haftada bir iki defa gizli olarak gazete bile çıkarmışlardır. Daha o zaman evladı bulunduğu asil Türk milletine ileride ne büyük hizmetler

¹⁸ Ali Fuat Cebesoy, *Sınıf Arkadaşım Atatürk*, C.1, (İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Yayınları, 1997), 64.

¹⁹ “Askerlik Safahat Belgesi”, *Ahmet Müfit Özdeş Arşivi*.

²⁰ Aynı yer.

²¹ 1848 yılında Harp Okulu içinde “Erkan-ı Harbiye sınıfları” adı ile kurulan Harp Akademisi, Esat Paşa’nın Harp Okulu Başkanlığı’na atanmasından sonra (1899) bazı düzenlemelere maruz kalır. O zamana kadar Harp Okulundan “Erkan-ı Harp Sınıfları”na geçen öğrencilere “Erkan-ı Harp” (Kurmaya) denilirken Esat Paşa bu geleneği değiştirerek “Erkan-ı Harp Namzedi” şekline çevirir. Bundan sonra Harp Akademisi öğrencileri kısaca namzet” (aday) olarak anılmaya başlanır. Üç yılın sonunda Harp Okulundan çok iyi derecede başarı sağlayanlar kurmay, iyi derecede başarı sağlayanlar ise mümtaz unvanıyla mezun olarak kıtalara gönderilir. Güler, a.g.e.,134.

²² Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, C.I, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1969), 76.

²³ Ömer Sami Coşar, *Atatürk Ansiklopedisi*, C.I, (İstanbul: 1973), 85.

²⁴ Yusuf Hikmet Bayur, *Atatürk Hayatı ve Eseri*, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1990), 12.

²⁵ Cebesoy, a.g.e., 57-58.

²⁶ Aydemir, a.g.e., 79.

yapmaya namzet olduğunu pek güzel anlatıyordu. Onun her haline olduğu gibi dürüst düşüncelerine meftun olan ve candan inanan arkadaşları o büyük adamın etrafına toplanmışlardı.²⁷

Harbiyelilerin çıkardığı söz konusu gazete bütün Harbiye talebesine hitap etmekte ve elden ele dolaşmakta, üstelik okul idaresi tarafından da bilinmektedir. Esasında Okul komutanı Rıza Paşa iyi niyetli bir zattır ve işi idare etmektedir. Rıza Paşa üzerinde baskı oluşmasından sonra bir baskın yapmış ve mektebin veteriner kısmında yer alan boş bir sınıfta gazete için hazırlık yapan Mustafa Kemal ve arkadaşları ansızın yakalanmışlardır.²⁸ Fakat Paşa masa üzerinde duran yazıları görmezlikten gelerek ders esnasında başka şeylerle meşgul oluyor vesilesiyle Mustafa Kemal'in cezalandırılmasını emretmiş, bir süre sonra verdiği bu cezanın da tatbikatına lüzum görmemiştir.²⁹

Kurmay mektebi bu hava içinde geçmiş, İstanbul Harp okulunun ilk senesini piyade birincisi³⁰ olarak bitiren Müfit Özdeş 1903 tarihinde Mülazım-ı Sani, 1904'de ise kurmay yüzbaşı olmuştur.³¹ Böylece Müfit Özdeş, 43 kişiden mürekkep Harp Akademisinin 57. döneminde kurmay nasbını almaya hak kazanan on üç kişi arasından on üçüncü olmayı başarmıştır.³² İlk üç sırayı Ali İhsan Sabis, Asım Gündüz ve Tevfik Selanik'in paylaştığı bu liste Hayri Davutpaşa, Mustafa Kemal, Mustafa İzzet, Ali Seydi, Ali Fuat, Şevki Kızıtaşı, Süleyman Şevket, Sedat Üsküdar ve Kemal Ohri'den oluşmaktadır.³³ Adı geçen kurmaylar 21 Ekim 1904 Cuma günü Harbiye Mektebi'nde gerçekleştirilen bir törenle askerliğe ilk adımını atmışlardır. Ancak dönemin askeri kaidesi gereği orduya katılmadan önce birkaç hafta beklemek zorunda kalmışlardır. İşte bu süreç Mustafa Kemal, Müfit Özdeş ve Ali Fuat

²⁷ Lütü Müfit Özdeş, "Harbiye'de Gazi Hazretleri İle Bir Sınıfta Ders", *Vakit Gazetesi*, 30 Ağustos 1934, s.13.

²⁸ Kılıç Ali, *Atatürk'ün Hususiyetleri*, (İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Yayınları, 1998), 30.

²⁹ D.V. Mikusch, *Gazi Mustafa Kemal Avrupa ile Asya Arasındaki Adam*, Çev. Esat Erendor, (İstanbul: Remzi Kitapevi, 1981), 36.

³⁰ Milli Savunma Bakanlığı Arşivi tarafından düzenlenen askeri safahat belgesinde Müfit Özdeş'in Harp Akademisini piyade birinciliğiyle bitirdiği görülmektedir. Oysa Ali Güler'in Kara Harp Okulu Arşivi'nde gerçekleştirdiği ve "Atatürk Soyu Ailesi ve Öğrenim Hayatı" adlı eserinde naklettiği bilgilerden Müfit Özdeş'in birinci sınıf not ortalamasıyla 57. Erkan-ı Harbiye Namzetleri arasında 7. sırada olduğu görünmektedir. 1902 senesi Harp Akademisinin topçu, piyade ve süvari sınıflarından toplam 43 namzetten mürekkep olduğu ve bu namzetlerin üç sınıfa taksim edildiği dikkate alınırca Müfit Özdeş'in piyade birinciliğinin okul genelinde olmadığı anlaşılacaktır. Zannımızca söz konusu piyade birinciliği bu üç sınıfın herhangi bir şubesinde okuyan öğrenciler arasında şube bazında yapılan bir değerlendirmeden kaynaklanmaktadır. Zira Güler'in adı geçen kitabında piyade sınıfına mensup olan Mustafa Kemal'in 57. Erkan-ı Harbiye Namzetleri arasında not ortalaması olarak 6. sırada yer alması ve hemen akabinde yine piyade sınıfına mensup Müfit Özdeş'in bulunması bu değerlendirmenin okul genelinde yapıldığı izlenimini kuvvetlendirmektedir. Bkz. Ali Güler, a.g.e., 136.

³¹ "Askerlik Safahat Belgesi", *Ahmet Müfit Özdeş Arşivi*.

³² Ali Fuat Cebesoy "Sınıf Arkadaşım Atatürk" (s.91-92) ve Ömer Sami Coşar'ın "Atatürk Ansiklopedisi" (s.95-96) adlı eserlerinde akademiden mezun olan 13 kişi arasında Müfit Özdeş de bulunmaktadır. Ahmet Müfit Özdeş ile dedesi Lütü Müfit Özdeş hakkında yapılan mülakatta A.Müfit Özdeş bu durumu şu şekilde izah etmiştir: "...Aslında dedem Harp Akademisine seçilmiyor. Notları oldukça iyi. Ancak kurmay adayları arasında Şehzade Osman'da var. Dedem 12. sıradadır ve akademiye toplam 12 kişi alınacaktır. İşte burada şehzadeye iltimas yapılıyor ve dedem okula kabul edilmiyor. Bunun üzerine dedem çeşitli mercilere şikayette bulunarak kendi notları şehzadenin notlarından daha yüksek olmasına rağmen okula neden kabul edilmediğini soruyor. Şikayeti haklı bulunarak 13. kişi olarak Harp Akademisine kabul ediliyor. Bu da okul tarihinde bir ilk oluyor..." Karakılıç, a.g.mü.

³³ Coşar, a.g.e., 95-96.

Cebesoy gibi genç subayların Harp Okulu sıralarında neşvünema bulan siyasi fikirleri üzerinde esaslı olarak çalışma fırsatı buldukları bir zaman dilimi olmuştur. Bu süreç Mustafa Kemal'in anlattığına göre yüzbaşı olarak akademiden mezun olan bu genç subaylar birlikte bir ev tutmuşlardır. Fethi Bey adında askerlikten tard edildiği söylenen ve kalacak yeri olmayan bir zat da onlarla birlikte kalmaya başlamıştır. Sonradan hafife olduğu anlaşılan bu kişinin ihbarlarıyla genç subaylar gözaltına alınmış ve sorguya maruz kalmışlardır.³⁴

Genç subaylar “gizli eylemleri” dolayısıyla ümitsizce demir parmaklıklar ardında geçirdikleri birkaç hafta sonra serbest bırakılmıştır.³⁵ Böylece bu genç subaylar Harp Okulu komutanı Rıza Paşa'nın tavassutu sayesinde mesleklerini, rütbelerini ve hürriyetlerini kurtararak iki yıl staj yapmak zorunda oldukları görev yerlerinin açıklanmasını beklemeye başlamışlardır.

Bu sırada Balkanlardaki karışıklıklar nedeniyle Harp Akademisini bitiren kurmay subaylarla, Akademide okuduğu halde kurmay olamayan mümtaz yüzbaşılar merkezi Edirne'de bulunan İkinci Ordu ile merkezi Selanik'te bulunan Üçüncü Orduya, gönderilmektedir.³⁶ Mustafa Kemal, Ali Fuat Cebesoy ve Müfit Özdeş gibi subayların da 2. ve 3. orduya gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak askeri bir heyet genç subaylara 2. ya da 3. orduya gitmek isteyenler arasında kura çekileceğini eğer aralarında anlaşılırsa buna lüzum kalmayacağını bildirmiştir. Bu durum karşısında soğukkanlılığını muhafaza eden subaylar bir iki dakika içinde anlaşmışlardır. Müfit Özdeş, Mustafa Kemal ve Ali Fuat Cebesoy'un içinde bulunduğu beş kurmay subay üçüncü orduyu, diğerleri ise ikinci orduya talip olmuştur. Ancak birkaç dakika içindeki bu anlaşma büyük bir şüphe uyandırmıştır. Ertesi gün Edirne'yi isteyen subaylar merkezi Erzincan'da bulunan 4. orduya, Selanik'i isteyenler ise Şam'da bulunan 5. orduya gönderilmiştir.³⁷

B. Askeri Hayatı

1. İstanbul'dan Beşinci Orduya

5 Şubat 1905 tarihinde 5. Orduya tayin edilen Müfit Özdeş, Mustafa Kemal ve Ali Fuat Cebesoy, İstanbul'da kalmanın tehlikeli olacağını düşünerek en kısa sürede görev yerlerine gitmeyi düşünmektedirler. Ali Fuat Cebesoy ve Mustafa Kemal Şam'a tayin haberini aldıkları günün akşamı İsmail Fazıl Paşa'nın Kuzguncuk'daki köşküne gelir. Geceyi burada geçiren Mustafa Kemal, İsmail Fazıl Paşayla vedalaşmıştır.³⁸

Mustafa Kemal bir süre sonra da Müfit Özdeş'le birlikte Heybeliada'ya gelmiştir. Zira Heybeliada Mustafa Kemal'in öğrencilik yıllarında hafta sonlarını geçirdiği yerlerden biridir. Hebeliada'da Hamit Naci'nin eli öpülür. Hamit Naci, kendisiyle vedalaşmaya gelen Müfit Özdeş ve Mustafa Kemal'i, bir kese altın verip “görev yerinizde gayr-i meşru işlere alet

³⁴ Nurer Uğurlu, *Atatürk'le Konuşmalar*, (İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Yayınları, 2000), 45-46.

³⁵ Cebesoy, a.g.e., 100.

³⁶ Bayur, a.g.e., 13.

³⁷ Cebesoy, yukarıda def'aten zikrettiğimiz eserinde Üçüncü Orduya talip olan kurmay sayısının 5 kişi olduğunu ve bu subaylardan ikisinin kendisi ve Mustafa Kemal olduğunu belirtmekte ancak diğer subayların kim olduğu hususunda herhangi bir izahatta bulunmamaktadır. Oysa Y.H. Bayur, “Atatürk'ün Hayatı ve Eseri” adlı çalışmasında “3. orduyu isteyenlerin Şam'a, 2. orduyu isteyenlerin ise Erzincan'a gönderildiğini” söylemektedir. Bu bilgiler dikkate alındığında Şam'a gönderilen Özdeş'in de Selanik'te bulunan 3. orduyu istediği anlaşılmaktadır. Cebesoy, a.g.e., 102; Bayur, a.g.e., 13.

³⁸ Cebesoy, a.g.e., 110.

olmayın. Paraya ihtiyacınız olduğunda bana haber verin.”³⁹ diyerek uğurlamıştır. Birkaç gün sonra Müfit Özdeş, Mustafa Kemal ve Ali Fuat yanlarında bulunan diğer bazı mümtaz yüzbaşılar ile İstanbul Limanı'ndan Beyrut'a hareket eden bir Avusturya gemisine binerek gözden kaybolmuşlardır⁴⁰.

Bu dönemde Arap illerinde meydana gelen irili ufaklı bu ayaklanmalar meslek hayatlarının başında olan gençler için iyi bir tecrübe fırsatı da olabilmektedir. İşte bu ortam içerisinde Şam'a gelen Müfit Özdeş, Mustafa Kemal ve Ali Fuat ilk olarak ordu müşiri Hakkı Paşa'yı ziyaret etmişlerdir. Bu arada Müfit Özdeş'in 29. Alay İkinci Süvari Bölüğüne⁴¹, Mustafa Kemal'in 30. süvari alayına, Ali Fuat'ın ise Beyrut'ta bulunan bir süvari alayına bölük komutanı olarak görevlendirilmiştir. Vakit kaybetmeksizin vazifelerine başlayan Özdeş ve Mustafa Kemal şehrin göze çarpmayan bir mevkiinde iki odalı mütevazı bir ev kiralamışlardır.⁴² Böylece bu iki arkadaş 13 Ekim 1907'de Mustafa Kemal'in Selanik'e tayin edildiği güne kadar burada yaşamışlardır.

Müfit Özdeş ve Mustafa Kemal'in Suriye'deki kıta süresi daha sonraki siyasal yaşantıları için oldukça değerli gözlemlerle geçer. Müfit Özdeş ve Mustafa Kemal'in staj yaptığı Beşinci Ordu'nun görevlerinden biri Dürzileri denetim altında tutmaktır. Dürziler, Osmanlı ordusundaki askerlik görevlerini, yalnız kendi bölgeleri içinde yapmalarına izin verilmesi koşuluyla yerine getirmeye ve vergi vermeye razı olmuşlardır. Buna rağmen Havran'da asayiş tam olarak kontrol altına alınamaz, bölgede çıkan karışıklıkları bastırmak için asker göndermek zorunlu hale gelir. Bu durum Osmanlı subayları için bir yağma vesilesi olur.⁴³ Ancak Özdeş ve Mustafa Kemal'in komuta ettiği alaylar Havran'a gönderildiği halde kendileri stajyer oldukları gerekçesiyle bölgeye gönderilmez ve Şam'da ikamete mecbur edilir. Bu hususta gerçekleştirdikleri bütün başvurular da boşa çıkar.⁴⁴

Kumandanlarının istihfaf ve rıza göstermemelerine rağmen tenkil harekâtına katılan Mustafa Kemal ve Müfit Özdeş bu durumdan oldukça müteessir olmuşlardır. Zira sefer esnasında kendilerine ne iş, ne yiyecek, ne de yatacak bir çadır gösterilir. Üstelik bir süre sonra muamma haline gelen bu harekâtın gerekçesi de sarih bir biçimde anlaşılır. Meğer süvari kıtasının aldığı vazife bölge halkının ödemesi gereken on senelik verginin tahsilidir. Şam'dan Havran'a gelen bu birliğin gayesi tedib yani isyan bastırmak maskesi altında gerçekleştirilen bir soygundur.⁴⁵

Vergi tahsili esnasında köylülerin maruz kaldığı muamele ve duçar oldukları mezalim kayda değerdir. Bu vakıa Müfit Özdeş ve Mustafa Kemal'e Osmanlı İmparatorluğu denilen kağşamış sefaletin iç yüzünü bir köşesinden göstermesi açısından oldukça mühimdir. Esasında Havran bölgesi imparatorluk sathında bu tür yağma ve tedib harekâtının yürütüldüğü sahalardan yalnızca bir tanesidir. Memleketin her tarafında halk, ya devlet ya da eşkiya tarafından soyulmaktadır.⁴⁶ Bu güvensizlik ortamı içerisinde kazanılan ganimetin paylaşılması

³⁹ Karakılıç, a.g.mü.

⁴⁰ Cebesoy, a.g.e., 110-111.

⁴¹ “Askerlik Safahat Belgesi”, *Ahmet Müfit Özdeş Arşivi*.

⁴² Kılıç Ali, a.g.e., 31-32.

⁴³ Lord Kinross, *Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, (İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1994), 38.

⁴⁴ Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1984), 41-42.

⁴⁵ Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, (İstanbul: Bateş Yayınları, 1984), 44-45.

⁴⁶ Havran'a gerçekleştirilen bu harekâtın ardından Müfit Özdeş ve Mustafa Kemal'in Kuneytara ve doğusunda yaşayan Dürzî ve bazı Çerkez Köylerine karşı girişilen askeri harekatta da görev aldıkları

esnasında Müfit Özdeş, Mustafa Kemal'e "hissesine düşen" altınları almadığını söylemiştir. Mustafa Kemal de kendisine ancak bu şekilde "yarının adamı" olunabileceğini ifade etmiştir⁴⁷.

2. Vatan ve Hürriyet Cemiyeti

Havran havalisinde icra edilen söz konusu harekâtın ardından Müfit Özdeş ve Mustafa Kemal karargâhlarına dönmüşlerdir. Zaman zaman Şam ve Beyrut'ta Ali Fuat Bey'le de bir araya gelerek memleket meselelerini tartışmışlardır.⁴⁸ Nihayet memleket meselelerini müzakere maksadıyla toplandıkları bir gün Mustafa⁴⁹ adında genç bir esnafla tanışır. Kısa bir selamlaşmanın ardından başlayacak olan dostluğun ve Şam'ın metruk ve izbe mahallesinde, fakir bir siyasi sürgünün göze kitaplardan başka bir şey çarpmayan, kasvetli, çıplak, demir parmaklı taş odasında Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin temelleri atılmıştır.⁵⁰

Mustafa Kemal Paşa, cemiyetin yönetimini üstlenmesinden sonra Suriye ve çevresinde hızlı bir şekilde teşkilatlanma çalışmasına başlar. Özellikle Yafa, Beyrut ve Kudüs'e giderek cemiyetin şubelerini kurmaya çalışır. Ancak Yafa'da bazı başarılar elde edildiyse de, Suriye'deki çalışmalar istenilen düzeye ulaşamaz.⁵¹ Burada cemiyet üyelerinin mektep hayatlarından beri sevdiği, itimat ettiği yüzlerce fedakâr zabıt arkadaşları vardır. Ve daha da önemlisi Makedonya'da yaşadıkları coğrafyanın ehemmiyetini ve istikbalde vuku bulacak tehlikeyi sezmiş olan mütenebbih ve olgun bir Türk kütlesi mevcuttur. O halde, behemehâl Makedonya'ya geçilmeli ve mücadeleye buradan devam edilmelidir.⁵² Buradan Makedonya'ya hareket firar etmek demektir.⁵³ İşte bu seyahat ve akabinde yaşananlar Mustafa Kemal'in Müfit Özdeş ile olan dostluğunun adeta bir nişanesi olur. Zira Mustafa Kemal'in firar kararı ve gerekçeleri, Selanik'te yaşananlar ve bir haileye tahvil edebilecek olaylar dizininin Müfit Özdeş'in tavassutuyla nasıl çözüme kavuştuğu düşünülürse ikisi de büyük risk almışlardır.⁵⁴

Selanik'e büyük umutlarla gelmiş olan genç subay hayal kırıklığına uğramış ve sonuç alamamıştır.⁵⁵ Mustafa Kemal'in Selanik'te bulunduğu ve dört aydır orada ikamet ettiğini öğrenilmiştir. İstanbul, genç subayın nerede olduğunu birliğine sormuştur. Hatta daha da ileri gidilmiş, bir muhakkik tayin edilmiş ve Mustafa Kemal hakkında bir de tutuklama emri

bilinmektedir. Bu harekâta ait bilgiler Mustafa Kemal'in 5. Ordu Karargâhında tuttuğu notlarda bulunmaktadır. Bkz. *Atatürk'ün Not Defterleri*, C.X, (Ankara: ATASE Yayınları, 2009), 22, 24, 37-38.

⁴⁷ İnan, a.g.e., 47.

⁴⁸ Cebesoy, a.g.e., 115.

⁴⁹ Mustafa Cantekin: 1878'de Çorum'da doğdu. 1893'de Askeri Tıbbiye'ye girdi. II. Abdülhamit yönetimine karşı eylemleri dolayısıyla tutuklandı. Cezasını tamamladıktan sonra Şam'a sürgün edildi. Burada Mustafa Kemal'le tanıştı. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'a dönerek eksik kalan öğrenimini tamamladı. Çeşitli askeri birliklerde görev yaptı. 27 Mart 1920'de Milli Mücadeleye katıldı. 1928'de askerlikten emekliye ayrıldı. Çeşitli dönemlerde milletvekili olarak mecliste bulundu. 1955'te öldü. Bkz. Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi (1919-1923)*, C.II-I, (Ankara: TBMM Vakfı Yayınları, 1995), 684-685.

⁵⁰ Afet İnan, "Atatürk'ü Dinlerken", *Belleten*, C.1, S.2, (Ankara 1937), 297-298.

⁵¹ Mustafa Kemal Paşa İle Mülakat, *Minber*, 17 Teşrin-i Sani 1334, Numara:16, s.1; E. Semih Yalçın-Salim Koca, *Mustafa Kemal Paşanın Anadolu'ya Geçişi*, (Ankara 2005), 31.

⁵² Benoist Mechin, *Kaplan ve Pars Mustafa Kemal*, Çev. Zahir Güvemli-M. Rasim Özgen, (İstanbul 1955), 15-16; Kızıldoğan, a.g.m., 619-120.

⁵³ Hamza Eroğlu vd., *Atatürk ve Türk Toplumunu*, (Ankara 1981), 91; Kızıldoğan, a.g.m., 620.

⁵⁴ Uğurlu, a.g.e., 46-47.

⁵⁵ Komisyon, *Tarih*, C.4, (İstanbul 1931), 18; Afet İnan, "Mukaddes Tabanca", *Belleten*, C.1, S.3-4, (Ankara 1937), 605-610; Mikusch, a.g.e., 51.

çıkarılmıştır. Söz konusu emir Mustafa Kemal'in Şam'daki arkadaşları arasında son derece büyük bir heyecan ve telaşa neden olmuştur.⁵⁶

Cebesoy'un da ifade ettiğine göre Mustafa Kemal yapılacak bir şeyin kalmaması üzerine bila-teemmül ve bila-fasıla Yafa'ya dönmek zorunda kalmıştır. Ne var ki, tutuklanma emri Yafa'ya da ulaşmıştır. Hafiyelerden ve tahkikattan kurtulmanın ise bir tek yolu vardır. O da Harp Okulu yıllarından beri kader arkadaşı ve ülküdaşı olan Müfit Özdeş'e ulaşmaktır. Zira Müfit Özdeş bir süredir Kudüs'te bulunan 4. Fırka 32. Alay⁵⁷ ve sonrasında Akabe'de patlak veren bir sınır anlaşmazlığından dolayı El-Ariş'te hudut komutanı olarak görev yapmaktadır.

Devlet-i Aliye'nin İngiltere ile muharebeye tutuştuğu bu bölge Mustafa Kemal için bir kurtuluş vesilesi olur. Büyük bir süratle Yafa'ya dönen Mustafa Kemal arkadaşlarının yardımıyla Akabe'ye ulaşır ve Müfit Özdeş'in emrindeki bir birliğin komutasını üstlenir. Bu sırada Yafa'da bulunan ve Müfit Özdeş'in tavassutu sayesinde dostluğu kazanılan Binbaşı Ahmet Bey, İstanbul'a Mustafa Kemal'in görevinden izinsiz ayrıldığı yolundaki söylentilerin bir yanılığın kaynaklanmış olduğunu ve kendisinin birkaç aydan beri Sina Cephesi'ndeki Birüşşaba'da bulunduğunu bildirir. Söz konusu vaziyet Birüşşaba komutanı Müfit Özdeş' de doğrudur.⁵⁸ Bir süre sonra soruşturmanın kendiliğinden kapandığı görülür.

3. 31 Mart Vakası ve Divan-ı Harb-i Örfî

Henüz askerlik hayatının başlangıcında oldukça hareketli günler geçiren Müfit Özdeş, El-Ariş hududundaki görevinin ardından 10 Ağustos 1322'de (10 Ağustos 1906) Şam'da bulunan 25. Alay 6. Topçu Taburu Komutanlığına stajyer olarak atanmıştır.⁵⁹ Bu görevine sekiz ay kadar devam ettikten sonra Haziran 1322'de (1906) kolağası rütbesiyle önce Beşinci Ordu Erkan-ı Harbiyesi Birinci Şubesine sonrada [1 Eylül 1323 (1907)] Halep Fevkalade Kurmay Başkanlığına tayin edilmiştir. Bu süreç aynı zamanda Müfit Özdeş'in kader arkadaşı Mustafa Kemal ile yollarının ayrıldığı bir zaman dilimi olmuştur. Nitekim Mustafa Kemal bir süre önce [20 Haziran 1323 (1907)] Selanik'te bulunan 3. Orduya atanmıştır. Ancak bu geçici ayrılık sadece dört ay devam etmiş ve iki dostun ayrılan yolları Müfit Özdeş'in Kasım 1323 (1907) tarihinde Selanik'te bulunan 3. Ordu Kurmay Başkanlığına nakledilmesiyle tekrar keşmişştir.

İstanbul'da patlak veren 31 Mart Vakası, genç subayları, İttihat ve Terakkinin ileri gelenlerini oldukça müteessir eder. İsyân haberi Selanik'te duyulur duyulmaz derhal harekete geçilir.⁶⁰ Özel bir surette hazırlanan ve inkılâp tarihimizde "Hareket Ordusu" muanven bir ordu Mahmut Şevket Paşanın komutasında İstanbul'a yürür.⁶¹ Hareket Ordusu 24 Nisan'da İstanbul'a girer.⁶² Yıldız Sarayı kuşatılır. İstanbul önemli bir direnişle karşılaşılmadan işgal edilir.⁶³

31 Mart İsyânının tam anlamıyla bastırılmasından sonra, isyanı çıkaranlar, iştirak edenler ve onlara muavenet edenlerin yargılanacağı "Divan-ı Harb-i Örfî" adı verilen askeri bir mahkeme kurulur. Divan-ı Harb-i Örfî maiyetinde olmak üzere ayrıca üç tahkik heyeti vücuda

⁵⁶Cebesoy, a.g.e., 122-124.

⁵⁷"Askerlik Safahat Belgesi", *Ahmet Müfit Özdeş Arşivi*.

⁵⁸Karakılıç, a.g.mü.; Kinross, a.g.e., 43.

⁵⁹"Askerlik Safahat Belgesi", *Ahmet Müfit Özdeş Arşivi*.

⁶⁰Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa*, C.II, (İstanbul 1971), s.161.

⁶¹Komisyon, *Tarih*, C.3, (İstanbul 1931), s.143.

⁶²Tahsin Ünal, *Türk Siyasi Tarihi*, (Ankara 1977), 368.

⁶³Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki*, (Ankara 1984), 85.

getirilmiştir. Divan-ı Harb-i Örfî içinde teşkil edilen bu tahkik heyetlerinin dışında Harbiye Nezaretine bağlı olarak Divan-ı Harb-i Örfî Tedkikat Komisyonu da kurulur. Müfit Özdeş bu komisyonda üç ay çalışmıştır⁶⁴. Söz konusu görevin ardından bir süre de Erkan-ı Harp Harita Şubesinde çalışan Özdeş, 1326 (1910) bidayetinde Yemen'e hareket eder.

4. Yemen Trajedisi

Müfit Özdeş, Osmanlı Devleti'nin mutad bir isyana sürüklendiği bu dönemde Yemen valisi Mehmet Ali Paşa'nın maiyetinde bulunan on dördüncü kolorduya atanmıştır (Nisan 1910).⁶⁵ Sana'daki ilk günleri muhtemel bir isyandan şüphelenen Mehmet Ali Paşa'nın, Hudeyde-Sana arasındaki ambarlardan getirttiği mühimmatı Topçu kalesindeki derin kuyulara nakletmesiyle geçmiştir.⁶⁶ Yemen'de yaşanan tehlikeli gelişmeler karşısında Genel Kurmay Başkanı Ahmet İzzet Paşa Yemendeki isyanı bastırmakla görevlendirilmiştir.⁶⁷ Yemen isyanının seyri ve encamı hususunda Müfit Özdeş'e ait tercüme-i hal ve askerlik safahatında herhangi bir kayda rastlanamamıştır. Ahmet İzzet Paşa ile İmam Yahya arasındaki barış müzakerelerinin devam ettiği bu günlerde Trablusgarp'a asker çıkaran İtalyanlar, Yemen kıyılarını ve bilhassa Kızıldeniz'i Hint Okyanusuna bağlayan Babü'l-Mendeb Boğazını abluka altına alarak İdris'e ait asileri silah ve teçhizat yönünden desteklemeye başlamıştır. Bu süreçte Babü'l-Mendeb Boğazını, maiyetindeki dört piyade taburu ve iki topla savunan isim yine Müfit Özdeş olmuştur (1912).⁶⁸ Yemen isyanı Dean Kasabasında, İmam Yahya ile Ahmet İzzet Paşa arasında imzalanan 20 maddelik bir anlaşmayla muvakkat bir sulha tahvil etse de⁶⁹ anlaşmayı takip eden günlerde Balkanlarda başlayan hareketlenmeler Türk milletini 1923 yılına kadar devam edecek olan savaşlar silsilesine mahkum etmiştir. 1913 yılında İstanbul'a avdet eden Müfit Özdeş, Çatalca'da mukim Burgaz Fırkası Erkan-ı Harbiye riyasetine atanmıştır. Edirne'nin istirdadı maksadıyla Çatalca ve Bolayır'dan gerçekleştirilen ileri harekâta Yozgat Tümeni Kurmay Başkanı olarak katılmıştır.⁷⁰ Musalahayı takiben Erkan-ı Harbiye-yi Umumiye üçüncü şubesine tayin edilmiştir. Bir süre sonra kendi arzusuyla 3. Fırka 7. Alay kumandanlığına geçmiştir. (Haziran 1914) Komuta ettiği alayı seferberliğe hazırlamıştır. Yapılan teftişlerde üstün bir başarı sergilemiştir.⁷¹

5. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na Girişi ve Dilman Muharebesi

Birinci Dünya Savaşının bidayetinde 3. Fırka 7. Alay kumandanlığını deruhte eden Müfit Özdeş, 1915 yılında 7. Alay Kumandanı unvanıyla Birinci Kuvve-yi Seferiyyeye iştirak

⁶⁴“Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Üçüncü Devrede Aza İntihab Olunan Zevat-ı Kirama Mahsus Muhtasar Tercüme-i Hal Varakası”, 1 Teşrin-i Sani 1927, No.38/564, Ahmet Müfit Özdeş Dosyası, *T.B.M.M. Arşivi*; Zekeriya Türkmen, *Osmanlı Meşrutiyetinde Ordu-Siyaset Çatışması*, (İstanbul 1999), 100.

⁶⁵ “Askerlik Safahat Belgesi”, *Ahmet Müfit Özdeş Arşivi*.

⁶⁶ Abdullah Remzi Gül, *Osmanlı'nın Yemen Macerası*, (Y.y.) 2009.

⁶⁷ Ayışığı, a.g.m., 1998.

⁶⁸ *Türk İstiklal Harbine Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, C.II, (Ankara: Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2010), 266.

⁶⁹ Mehmet Arif Seyhun, *Katıldığım Dört Savaş ve Yaşam Öyküm*, Haz. Müşerref Seyhun, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000), 9.

⁷⁰ İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu*, (Ankara: TTK Yayınları, 1993), 34,109.

⁷¹ “Askerlik Safahat Belgesi”, *Ahmet Müfit Özdeş Arşivi*.

etmiştir. Özdeş tabi olduğu Birinci Kuvve-yi Seferiye ile Aralık ayı içinde İran'a doğru yola çıkmıştır.⁷²

Bir hafta kadar Rumiye'de istirahat eden Birinci Kuvve-yi Seferiye Şubat 1915'te Rumiye'den kuzeye doğru harekete geçerek 28 Nisan 1915'te Dilman Ovası'nın güneyindeki Şorgöl tepelerine geldi. Ruslarla ilk müsademe Hantahtı adı verilen bölgede gerçekleşmiştir.⁷³

Bu müsademe sırasında alayıyla fedakarane bir surette mücadele eden Müfit Özdeş, bölgede mukim Rus kuvvetlerini ric'ate zorlayarak dört saat gibi kısa bir zaman diliminde Dilman'ı almaya muvaffak olmuştur. Bu başarısı fırka tarafından tevdi edilen bir teşekkür-name ile taltif edilmiştir.⁷⁴

30 Nisan 1915'de Birinci Kuvve-yi Seferiyenin birlikleri, ele geçirmiş oldukları yerlerde durup ertesi günü yapılacak asıl taarruza hazırlanmıştır. Burada kendilerine Van Seyyar Jandarma Fırkası da dâhil olmuştur. Harbin başından beri yapılan ileri harekâtlar münasebetiyle yolları bilen Jandarma Fırkası komutanı Kuvve-yi Seferiyenin Selmas tarafına yanaşıp düşman mevziinin sağ cenahına taarruz etmesini teklif etti fakat Kuvve-yi Seferiye kumandanı bu teklifi kabul etmeyerek tek mil kuvvetiyle 1 Mayıs'ta düşmana cepheden taarruzu tercih etmiştir. Halil Bey tarafından verilen emrin harp ilkeleriyle bağdaşmadığı 7. Alay Kumandanı Müfit Özdeş tarafından da ifade edilmiştir. 29 Nisan'da Kuvve-yi Seferiye kumandanı Dilman muzafferini Binbaşı Müfit'e Rus kuvvetleri karşısında icra edilecek taarruz ameliyesi hakkındaki fikirlerini sormuştur. Düşmanın sarp dağlar içinde mevzilendiğini ifade eden Özdeş, bu emrin stratejik ve taktik açıdan son derece hatalı olduğunu vurgulamıştır. Taarruz harekâtı kararını: "*Kumandan deli mi? Düşman sarp dağların içine girdi. Beş altı aydır burasını tanzim ve tahkimle meşguldür. Arkasında seksen kilometrede demir yolu istasyonu var. Topu bol, malzemesi bol; taarruz demek mahvolmak demektir, Rusların ekmeğine yağ sürmek demektir.*" sözleriyle tenkit etmiştir. Ancak Özdeş'in bu tavrı Halil Bey tarafından bir korkaklık emaresi olarak telakki edilmiştir.⁷⁵ Yaşanan gelişmeler Dilman muzafferini haklı çıkarmıştır. 1 Mayıs günü icra edilen taarruz ameliyesi Binbaşı Müfit'in tasavvur ettiği tarzda seyretmiştir. Rus mevzilerinin süngü hücumuyla zabtı şiddetli düşman ateşi karşısında mümkün olamamıştır. Muvaffakiyet ümidi kaybolmuştur. Düşmanın şiddetli topçu ve piyade ateşi birliklerimize mühimce kayıplar verdirmiştir. Neticede Dilman şehrinde ve civarındaki siperlerde kalan birçok yaralı düşmana esir düşmüştür. İki günlük muharebede toplam 19 subay ve 503 er şehit, 36 subay ve 1405 er yaralanmıştır. Yaralı ve hasta olmak üzere dört yüz kadar esir verilmiştir.⁷⁶ Bu hadise Özdeş'in, askerlik hususunda istidat, fikir sahasında ise sahipnazar bir kurmay olduğunun önemli bir karinesi olarak değerlendirilmiştir.

Birinci Kuvve-yi Seferiye kumandanının muhabere ve tereddütle geçirdiği on gün zarfında düşman Selmas ve civarını ele geçirerek Kuvve-yi Seferiyenin kısa yoldan Van'a geçmesine imkân tanıyan yolları kesmiş oldu. Bu durumda 12-13 Mayıs 1915 gecesi Birinci

⁷²“Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Üçüncü Devrede Aza İntihab Olunan Zevat-ı Kirama Mahsus Muhtasar Tercüme-i Hal Varakası”, 1 Teşrin-i Sani 1927, No.38/564, Ahmet Müfit Özdeş Dosyası, T.B.M.M. Arşivi.

⁷³ Ali İhsan Sabis, *Harp Hatıralarım: Birinci Dünya Harbi*, C.2, (İstanbul: Nehir Yayınları, 1990), 427,429.

⁷⁴ “Askerlik Safahat Belgesi”, *Ahmet Müfit Özdeş Arşivi*.

⁷⁵ İlhan Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, C.1, (İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2004), 130-132.

⁷⁶ W.E.D. Allen, *Kafkas Harekatı (1828-1921 Türk-Kafkas Sınırdaki Harplerin Tarihi)*, Çev. Paul Muratoff, (Ankara: Genel Kurmay Basımevi, 1966), 278; Serdar Sakin, “Birinci Dünya Savaşında Irak Cephesinde Osmanlı Devleti İle İngiltere Arasındaki Çarpışmalar (1915)”, *Akademik Bakış*, C.4, S.7, (Kış 2010), 139; Sabis, a.g.e., 430-432.

Kuvve-yi Seferiye Dilman güneyindeki Şorgöl sırtlarından hareketle Bacirge-Gevar-Başkale yoluyla Van istikametinde yürüyüşe başlamıştır.⁷⁷ 19 Mayıs akşamı Başkale'nin güneyine gelen ordu, Van Gölü civarındaki dağların arkasından Şırnak istikametinde vahşi ve sarp Bervari vadisinden Bitlis'e doğru on binlerin ric'atine benzer bir tarzda çekilmiştir. Bu esnada birçok sıkıntı ve yorgunluk çekilmiştir.

Böylece Azerbaycan'ın fethine ve Rus ordusunun gerilerinde isyan çıkarmaya gönderilen ve büyük hülyalar kurmaya vasıta edilen Birinci Kuvve-yi Seferiye Van vilayetini bile kurtaramadan 20 Haziran 1915 tarihinde Bitlis'e dönmüştür. Kaybedilen Dilman muharebesiyle artık Azerbaycan'da ilerlemek ve Dağıstan'ı ele geçirip Rusların gerilerinde isyan çıkarmak emelleri tamamıyla mahvolmuştur.⁷⁸

Müfit Özdeş, Kuvve-yi Seferiye macerasının sükût-ı hayale duçar olmasından sonra 1 Haziran 1915'te Kafkas Cephesinin sağ cenah grup menzil müfettişliğine tayin edilmiştir. 1916'da umum depo kıtaat müfettişliği heyeti erkân reisi olarak görev yapmıştır.⁷⁹ 1917 yılı bidayetinde Galiçya'da bulunan 10. depo alayı kumandanlığına atanmıştır. Burada 19. Tümen Kurmay Başkanı olarak çalışmıştır.⁸⁰ Galiçya'da bulunduğu zaman diliminde kolordu için on yedi bin neferi talim ve terbiye ederek Osmanlı ordusunda ilk kez bir hücum taburu teşkil ve talimini gerçekleştirmiştir. 1918 de maiyetinde bulunan sekiz on zabıt ile hafî surette Kırım havalisine geçerek teşkilata memur edildi ancak mütarekeyi müteakiben İstanbul'a avdet etmek zorunda kalmıştır.⁸¹

6. İstanbul Merkez Kumandanlığı ve İstihbarat Faaliyetleri

İstanbul'da Osmanlı Erkan-ı Harbiyesi tarafından kendisine Ehl-i Hibre⁸² azalığı tevdi edilmiştir. Bir süre sonra da İstanbul Merkez Kumandanı Emin Bey'in yardımcılığa getirilmiştir.

Mondros Mütarekesi imzalandıktan sonra işgal edilen yerlerde güvenlik kalmamakla birlikte ümitler de tükenmeye başlamıştır. Bu dönemde halkı teşkilatlandırmak ve bilinçlendirmek en önemli vazifelerin başında gelmekteydi. Çeşitli cemiyetler aracılığıyla bunu yapmaya çalışan vatanseverler bir yandan da sistematik bir mücadelenin temellerini atmaya başlamışlardır. Bu dönemde kurulan ilk teşkilat Karakol Cemiyeti olmuştur.⁸³ Cemiyetin çalışmaları çok yönlü olmuştur. İstanbul halkını ve Anadolu yakasındaki çeteleri silahlandırmıştır. Bunun yanında İstanbul semt ve kazaları teşkilatlandırılarak, İstanbul-Anadolu arasında irtibatı temin amacıyla Kocaeli mıntıkasında bir menzil hattı kurulmuştur. Cemiyet bu hat kanalıyla Anadolu'ya değerli şahsiyetler ve silah kaçırmıştır.⁸⁴

⁷⁷ Sabis, a.g.e., 436.

⁷⁸ "Askerlik Safahat Belgesi", *Ahmet Müfit Özdeş Arşivi.*; Sabis, a.g.e., 437,433.

⁷⁹ "Kıt'a-yı Asliyesi (Muamelat-ı Zatiyede Mukayyed Kıt'a veya Memuriyeti)'ni Gösterir Evrak", 10.12.1338, *Ahmet Müfit Özdeş Arşivi.*

⁸⁰ Görgülü, a.g.e., s.178.

⁸¹ "Kıt'a-yı Asliyesi (Muamelat-ı Zatiyede Mukayyed Kıt'a veya Memuriyeti)'ni Gösterir Evrak", 10.12.1338, *Ahmet Müfit Özdeş Arşivi.*

⁸² Bilirkişilik vazifesi.

⁸³ Serdar Yurtsever, *Millî Mücadele Dönemi İstihbarat Faaliyetleri Örnek Olay İncelemeleri (1919-1922)*, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2008), 47.

⁸⁴ Bülent Çukurova, "Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul Gizli Grupları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.II, S.5, (Ankara 1986), 519.

Kısa zamanda örgütlenme çalışmalarını tamamlayan Karakol Cemiyeti'nin, Milli Mücadele'ye yaptığı en büyük hizmet, İstanbul'dan Anadolu'ya silah ve cephane ile subayların kaçırılması, İngiliz Muhibleri Cemiyeti gibi kuruluşların planlarının ve faaliyetlerinin deşifre edilmesi olmuştur. Cemiyet, İstanbul'dan Anadolu'ya geçmek isteyen asker ve sivillerin güvenilir olduklarını göstermek amacıyla "tavassut (aracılık) belgesi" de vermektedir.⁸⁵

1919 yılı Özdeş'in, vatan hizmetinde gerçekleştirdiği bir takım fedakarane gayretlere sahne olmuştur. İstanbul Merkez Kumandan Muavinliğinin kendisine sağladığı imkânları Karakol Cemiyeti bünyesinde istimal eden Müfit Özdeş, Cemiyete merbut Yavuz Grubu içinde Mustafa Muğlalı, Binbaşı İbrahim, Yüzbaşı Filibeli Abdülhalim Cavit, Yüzbaşı İstipli Kemal, Gümrük memurları Sabit, Abidin, Haydar Beyler ile gümrük ihracat müdürü Pertev Bey, gümrük ihracat müdür yardımcısı Nuri Bey ve gümrük ithalat müdürü Memduh Beyle birlikte haber alma ve istihbarat faaliyetlerinde bulunmuştur.⁸⁶ Ancak 16 Mart 1920 de İstanbul'un işgali Karakol Cemiyeti'nin sonu olmuştur. Zira başkanın tutuklanması, diğer bazı üyelerin de Anadolu'daki millî kuvvetlere katılması yeni bir örgütün kurulmasını zorunlu kılmıştır. 1921 başlarında Fevzi Paşa'nın direktifiyle Erkan-ı harbiye'ye bağlı olarak Müsellah Müdafaa-yı Milliye Grubu tesis edilmiştir. Müsellah Müdafaa-yı Milliye Grubu Hüsamet'in Bey tarafından kurulmuştur.⁸⁷ Bir süre sonra örgütün genişlediği ve bir "Merkez Heyeti" oluşturduğu görülmüştür. Müfit Özdeş de Merkez Heyetine seçilmiştir.⁸⁸ Bu dönemde Anadolu hükümetinin İstanbul'daki irtibat ve ikmal vazifesi layıkıyla gerçekleştirilmiştir.⁸⁹ Özdeş, Karakol Cemiyeti'nde olduğu gibi M.M. Grubu bünyesinde de derin bir alaka ile çalışmıştır.⁹⁰

Özdeş ailesinin vatanın kurtuluş yolunda sergilediği gayrete kayıtsız kal(a)mayan Mustafa Kemal, 13 Ekim 1919 tarihli Heyet-i Temsiliye kararında, Meclis-i Mebusan'a milliyetperver grubun üstünlüğü için Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti esaslarına sadık, ilmî hâkimiyeti bilinen, ahlaki karakterleri belli olan kişilerin seçilmesi için gayret edilmesini istemiştir. Bazı makamlara ise tavsiyelerde bulunmuştur. Erkan-ı Harp binbaşısı Müfit Bey'in Ankara vilayetinden, eski Maliye müfettişlerinden Arif Bey'in Kırşehir livasından milletvekili seçilmesini tavsiye etmiştir. Fakat bu iki şahsiyet tavsiye edildikleri yerden Osmanlı Mebusan Meclisine girememiştir.⁹¹ Mustafa Kemal'in sınıf, silah ve dava arkadaşı Müfit Özdeş'e olan büyük teveccühü İngiliz casusu Mustafa Sagir nedeniyle bir süre inkıta etmiştir. Sagir olayı Özdeş ve ailesinin hayatını tepeden tırnağa değiştiren ve deşifre eden bir olay olmuştur.

İngiliz istihbaratı tarafından özel bir surette yetiştirilerek Mısır, Almanya, İran ve Afganistan'da İngiltere adına casusluk yapan Hintli Mustafa Sagir, İngiliz hariciyesi tarafından kedisine verilen Anadolu'daki millî harekâtı akamete uğratmak ve tatbik edilecek suikastları

⁸⁵ Yurtsever, a.g.e., 49-50.

⁸⁶ Görgülü, a.g.e., 209; Philip Stoddard, "Teşkilât-ı Mahsusa" adlı eserinde Müfit Özdeş'i Teşkilât-ı Mahsusa ajanı olarak zikretmektedir. Bkz. Philip Stoddard, *Teşkilât-ı Mahsusa*, Çev. Tansel Demirel, (İstanbul: Arba Yayınları, 1993), s.147.

⁸⁷ Çukurova, a.g.m., 525.

⁸⁸ Ergün Hiçyılmaz, "Bozkurt" Yazarı Ajan Armstrong ve Casusluk Örgütleri, (İstanbul: Kamer Yayınları, 1997), 106; Kemal Koçer, *Ulusal Kurtuluş Savaşında M.M. Örgütünün Gizli Eylemleri*, Özne Yayınevi, (Y.y.) Tarihsiz., 85-86.

⁸⁹ Emrullah Nutku, "İstanbul'da Yeraltı Çalışmaları", *Yakın Tarihimiz*, S.1., 377.

⁹⁰ "Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Üçüncü Devrede Aza İntihab Olunan Zevat-ı Kirama Mahsus Muhtasar Tercüme-i Hal Varakası", 1 Teşrin-i Sani 1927, No.38/564, Ahmet Müfit Özdeş Dosyası, *T.B.M.M. Arşivi*.

⁹¹ *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, C.4, (İstanbul: Kaynak Yayınları, 1999), 285-287; "Kırşehir" Mad., *Yurt Ansiklopedisi*, C.7, (İstanbul: Anadolu Yayıncılık, 1983), 4906-4975.

hazırlamakla görevlendirilmişti. İstanbul'a gelen ve Aksaray'da bir eve yerleşen Mustafa Sagir, Hint Müslümanlarının murahhası olarak, onların verdikleri bir buçuk milyon altın ile Anadolu'da mektepler yaptıracağını, milli ordunun nevakısının ikmaline çalışacağını söyleyerek kendisini saf, mütevazı, kalbi Türk milletine muhabbetle, Müslüman dünyasının uğradığı cefa ile çarpan bir dindaş olarak tanıtmıştır. Milli harekete samimi alakasını göstererek erkân-ı harp binbaşlarından Filibeli Ali Rıza Bey'le münasebet tesis etmiş ve bu zatın daha ilk günden emniyetini kesbetmiştir. Ali Rıza Bey'in delaletiyle süvari kaymakamlığından mütekait Aziz Bey, Hamit Naci ve Binbaşı Müfit'le de temasa geçmeyi başarmıştır. Zira Sagir'in amacı Kuva-yı Milliyeciler ve bilhassa Karakolcularla irtibat tesis ederek Anadolu'ya geçmek, Mustafa Kemal Paşa'ya karşı bir suikast tertip etmek ve milli Türk hükümetinin esrarını öğrenerek düşmana bildirmektir. Nitekim bir süre sonra Filibeli Ali Rıza Bey'e gelip: "Müteferrik çalışmak olmaz. İstanbul'da Türk-Hint Yardımlaşma Cemiyeti namıyla bir cemiyet teşkil edelim, bu sayede âlem-i İslam ile münasebet tesis edelim" diyerek gizli planını uygulamaya koymuştur. Filibeli Ali Rıza, Aziz Bey, Bahriye Mektebi Müdürü Hamit Naci, Erkan-ı Harp binbaşısı Müfit Özdeş ve Hamit Naci Bey'in damadından mürekkep bir heyet adı geçen cemiyeti kurmak için Mustafa Sagir'in Aksaray'daki evinde toplanmıştır.⁹²

Sagir'in İstanbul'daki çalışmaları olumlu sonuç vermiş ve çevresine karşı bir güven temin etmiştir. Bundan sonra İngiliz Servisinin hazırladığı ikinci plan yürürlüğe konmuştur. Kurmaca bir baskınla tevkif edilmiştir. 17 gün sonra kaçarak kurtulmayı başarmıştır. Bu olay Türk-Hint Dostluk Cemiyeti azalarının kendisine olan safiyane duygularını daha da güçlendirmiştir. Mustafa Sagir'in İstanbul'da kalamayacağını düşünen cemiyet azaları kendisini Ankara'ya ulaştırmayı başarmıştır. Sagir ilk olarak Adliye vekili Adnan Bey'i ziyaret etmiştir. Kendisini meclisteki riyaset odasında kapıda karşılayarak kabul eden Adnan Bey'e evvela Hindistan Hilafet Komitesinin gönderdiği özel mektubu takdim etmiştir. Daha sonra Mustafa Sagir Adnan Bey vasıtasıyla Mustafa Kemal Paşa'yı da ziyaret etmiş ve elini öpmüştür. Hindistan'da toplanan beş milyon altından bahseden Sagir'i Mustafa Kemal Paşa hepsini sükûnetle dinlemiş, kendisini ziyarete gelmiş bir yabancı misafire karşı gösterilmesi gereken nezaketi, iltifatı esirgememiştir. Bir süre sonra Mustafa Sagir'in İstanbul'a gönderdiği mektuplardan şüphelenen Adnan Bey, mektupları gereken makamlara muayene ve tahlil ettirerek eczalı mürekkeple yazılmış olduğunu tespit etmiştir. Hemen tevkif edilmiş ve ilk sorgu neticesinde Sagir'in kaleme aldığı mektupları Hindistan'a değil, İstanbul'daki İngiliz İstihbarat şefi Albay Nelson'a gönderdiği anlaşılmıştır. Yapılan muhakeme neticesinde İstiklal Mahkemesi kararıyla idama mahkûm edilmiştir.⁹³

Mustafa Sagir'in aralarında Müfit Özdeş'in de bulunduğu bir ekip tarafından yeterli tetkik ve tahkik yapılmadan Ankara'ya gönderilmesi Mustafa Kemal tarafından tepkiyle

⁹² Kılıç Ali, *İstiklal Mahkemesi Hatıraları*, (İstanbul: Sel yayınları, 1955), 82-83.

⁹³ Feridun Kandemir, *İstiklâl Savaşında Bozguncular ve Casuslar*, (İstanbul: Ercan Matbaası, 1964), 137-149; Salahî Sonyel, *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisinin Türkiye'deki Eylemleri*, (Ankara: TTK Yayınları, 1995), 183; Salih Kış, "İşgal İle İstiklal Arasında Anadolu'da Bir İngiliz Casusu: Mustafa Sagir", *Tarihin Peşinde*, Y.2009, S.1, 199-207; Ramazan Kurt, "Atatürk'ü öldürmek isteyen İslamcı İngiliz ajanı Mustafa Sagir ve Mehmet Akif", *Ortaoğu Gazetesi*, 04.06.2008; Esat Arslan, "1921 Yılı İlk Yarısında Türk, Fransız, İtalyan Yakınlaşması Karşısında İngiliz Politikası ve Mustafa Sagir Olayı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XI, S.31, (Mart 1995); Erdal İter, *Millî İstihbarat Teşkilâtı Tarihçesi*, (Ankara 2002), Ek No:16; Nurettin Peker, *1918-23 İstiklal Savaşının Vesikaları ve Resimleri*, (İstanbul 1955), 272-275; Aysun Gültekin, Milli Mücadele Döneminde Hindistan Müslümanları ile Ankara Hükümetleri Arasındaki Münasebetler, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Balıkesir 2009), 79-80.

karşılanmıştır. Özellikle grup mührünün İngilizlerin eline geçmesi ve bu mühürle musaddık birçok kişinin Anadolu'ya gönderilmesi, grubun büsbütün gözden düşmesine neden olmuştur. Bir süre sonra cemiyetin bazı üyelerinin işgal kuvvetlerine ait casus teşkilatları ile işbirliği yaptığı düşünülmüştür.⁹⁴ Bu durum Mustafa Kemal'in yakın arkadaşı ve cemiyetin mühim simalarından biri olan Müfit Özdeş'le de münasebetinin sarsılmasına neden olmuştur.⁹⁵

7. Müfit Özdeş Ankara'da...

Sagir vakasından sonra istihbarat tarafından deşifre edilen Özdeş, İngiliz istihbaratının yakın takibine maruz kalmıştır.⁹⁶ Artık dayanılamayacak bir vaziyete tahvil eden bu takibattan kurtulmak ve Millî Mücadele'ye katılmak için Ankara'ya geçmeye karar vermiştir. 29 Temmuz 1921'de Erkan-ı Harp Kaymakamı Ali Rıza Beyle birlikte İnebolu yoluyla Anadolu'ya geçmiştir. Özdeş, Mustafa Kemal'e yazdığı otobiyografik mektubunda bu süreci şöyle dile getirmiştir:

...Millî mücâhedemizin en hâd ve elemli devri olan Sakarya Muhârebelerinden bir az evvel artık sabrım tükendi ve henüz on yedi yaşına gelen ve genç bir bahriye mühendisi bulunan ve eylevm mevki-i müstahkem kumandanlığı emrindeki bahriye kumandanlığında îfâ-yı vazîfe eden yavrumla beraber ailemin yüzük ve küpelerini terhîn etmek suretiyle bir miktar harçlık tedârik ederek derhâl Anadolu'ya geçtik. Eğer ölmek mukadderse hiç olmazsa döğüşe döğüşe milletimin âğûs-ı ismet ve harfîminde öleyim diye koştum...⁹⁷

⁹⁴ Yurtsever, a.g.e., 54.

⁹⁵ Hüsâmettin Ertürk "İki Devrin Perde Arkası" adlı hatıratında: "...vazifesini bir tarafa bırakarak bizim gibi vatan için çalışanların kurtarılmasına hayatını vakfetmişti. Mütareke yılları devam ettiği sırada, nihayet onun Anadolu'ya geçmesine, Mustafa Kemal Paşa nezdinde temize çıkarılmasında da kendisine hizmetlerim olmuştu. Paşa, sınıf arkadaşı olmasına rağmen Müfid Beyi affetmek istemiyordu. Nihayet kani oldu..." ifadesi ile Mustafa Kemal ile Müfit Özdeş arasındaki derin münasebetin sarsıldığını dile getirmektedir. Sınıf, silah ve dava arkadaşı olan ikili arasındaki en önemli mesele Mustafa Sagir vak'ası olmuştur. Mustafa Sagir'in gerekli tetkik ve tahkik yapılmadan Karakol Cemiyetinin mührü ile Anadolu'ya gönderilmesi ve bilhassa muhakemesi esnasında Türk-Hint Yardımlaşma Cemiyeti azalarından bahsetmesi bu gerginliğe sebebiyet vermiş olabilir. Nitekim bu olay sonrasında Ankara'dan İstanbul'a keşide edilen telgraflarda Hafız Besim ve Müfit'n teşkilatla herhangi bir irtibatının kalmadığı, kendilerine itimat edilmemesi ve ellerindeki mührün bütün teşkilatı tehlikeye sokacak şekilde kullanılabileceği hususu ehemmiyetle vurgulanmıştır. Söz konusu yazışmalar için bkz. *TİTE ARŞİVİ*, S.N.457, K.N.298, B.N.33; *TİTE ARŞİVİ*, S.N.611, K.N.304, B.N.3; *TİTE ARŞİVİ*, S.N.1007, K.N.307, B.N.33; *TİTE ARŞİVİ*, S.N.883, K.N.303, B.N.40; *TİTE ARŞİVİ*, S.N.472, K.N.46, B.N.134; *TİTE ARŞİVİ*, S.N.909, K.N.43, B.N.131; *TİTE ARŞİVİ*, S.N.922, K.N.43, B.N.130; *TİTE ARŞİVİ*, S.N.318, K.N.57, B.N.125; *TİTE ARŞİVİ*, S.N.353, K.N.53, B.N.221; *TİTE ARŞİVİ*, S.N.720, K.N.59, B.N.12; *TİTE ARŞİVİ*, S.N.334, K.N.46, B.N.169; *TİTE ARŞİVİ*, S.N.37, K.N.42, B.N.154; *TİTE ARŞİVİ*, S.N.1050, K.N.48, B.N.31; *TİTE ARŞİVİ*, S.N.1232, K.N.43, B.N.114.

⁹⁶ Müfit Özdeş'in Türk istihbarat teşkilatının bir üyesi olduğunun anlaşılması İstanbul'daki vaziyetini son derece ağırlaştırmıştır. Bu ağır muamele ve takibattan yalnız kendisi değil Heybeliada'da mukim ailesi de son derece mağdur olmuştur. Haziran 1920'de Rus mültecilerin iskâmı maksadıyla Üsküdar Ticaret-i Bahriye Mektebi Müdürü Hamit Naci Bey'in Heybeliada'daki evine zorla giren Fransız zabiti ile neferinin tutumu Özdeş ailesinin maruz kaldığı muameleyi ispat eder bir karinedir. Bkz. *Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, D.N.:39, G.N.:62, F.K.:DH.EUM.AYŞ., 12 Ş. 1338.

⁹⁷ "Müfit Özdeş'in 18 Mayıs 1923 Tarihli Mektubu", *Ahmet Müfit Özdeş Arşivi*.

Ankara'ya vasil olan Özdeş, Sakarya Muharebesinde Yahşihan Menzil Müfettişliği Kurmay başkanlığı yapmıştır. 15 Ekim 1921'den itibaren Konya'da bulunan Birinci Depo Alayı Komutanlığına atanmıştır. 1922 yılında Karahisar Cephesindeki 8. Tümen 135. Alay kumandanlığını deruhte etmiştir.⁹⁸ Büyük Taarruzda komuta ettiği alayıyla Karahisar'a giren ilk komutan olmayı başarmıştır. Başkumandanlık Meydan Muharebesi sırasında kaçan Yunan askerleriyle Eşme Muharebesinde savaşmıştır. 10 Eylül sabahı İzmir'e giren ilk piyade alayının (57. Piyade Alayı) komutanlığını yapmıştır. Aynı gün Torbalı'dan inen Yunan Kuvvetlerini 2. Süvari Fırkasıyla imha etmiştir. Bu esnada komuta ettiği alay tarafından gerçekleştirilen yağmaya engel olamamıştır. Askerlerin bu inzibatsız tavrı Birinci Ordu Kumandanı Nurettin Paşa'nın dikkatini çekmiştir. Kendisine tepki göstermiştir. Bu durumu Müfit Özdeş'in siciline kaydederek olumsuz bir rapor hazırlamıştır.⁹⁹ 25 Mart 1923 tarihinde 57. Tümen Piyade Tugay komutanlığına atanan Özdeş¹⁰⁰, 6 Ekim 1923'de çok sevdiği askerlik mesleğinden ayrılarak emekli olmak zorunda kalmıştır.¹⁰¹ Özdeş'i emekliye sevk edecek bu talihsiz vaka kendisini derinden yaralamıştır. Şahsına reva görülen bu haksız muameleyi sınıf, silah ve dava arkadaşı Mustafa Kemal'e halini arz eden bir mektup yazmıştır. Müdafaa-i Milliye Vekâleti'nin kendisini emekli etmek istediğini belirterek yaptığı bütün hizmetleri ve fedakarlıkları sıralayarak mektubu şu ifadelerle noktalamıştır:

... İltimâs istemiyorum, zâyî' olacağından korktuğum bir hakkın muhâfaza ve sıyânetini istihâm ediyorum. Erkân-ı harp mesleğinden yetiştiğim için muhterem bir reisimiz ve şimdi livâ kumandanı olmak i'tibârıyla de en büyük ve muhterem kumandanımsınız. Namus ve

⁹⁸“Birinci Ordu Kumandan Vekili Tarafından Garp Cephesi Kumandanlığına Gönderilen Görevlendirme Yazısının Sureti”, *Ahmet Müfit Özdeş Arşivi.*; “1922 Tarihli Askerlik Künyesi”, *Ahmet Müfit Özdeş Arşivi.*, Görgülü, a.g.e., 291.

⁹⁹ Birinci Ordu Komutanı Nurettin Paşa tarafından kaleme alınan raporlar aşağıdaki gibidir:

“Bornova 21.9.338

Garp Cephesi Kumandanlığı'na

İzmir'in işgali sıralarında 8. Fırka 135. Alayın muhafazasına memur olduğu mıntıkada alay efrad ve hatta karargâh efradının bir takım münasebetsizliklerde buldukları teftişlerimde bizzat tarafımdan müşahede edilmiş olduğundan alayında inzibatı tesis edemeyen alay-ı mezkûr kumandanı erkan-ı harbiye kaim-makamı Müfid Beyin ibret-i müessire olmak üzere ordu açığına ihraç edilerek emr-ü devletlerine i'zam kılınmış olduğu maruzdur.

Birinci Ordu Kumandanı”.

“Muharebede alayını vasat derecede sevk ve idare etmiştir. İzmir'in istirdadından sonra alayıyla memur olduğu mıntıkada inzibat tesis edemediği ve alayı efradının zabt ve rabtına muvaffak olamadığı için bu hususta teftişat ve müşahedatı zatiyem üzerine tarafımdan açığa çıkarılmıştır. Rütbesinin ehlidir. Alay kumandanlığından daha büyük kıtada istihdam edilmemek ve müstahak vezaipte kullanılmak üzere miralaylığa terfii caiz olabilir.

Ordu Kumandanı”

¹⁰⁰ “Müfit Özdeş'in 57. Fırka Piyade Liva Kumandanlığına Atandığına Dair İzmir Mevki-i Müstahkem Kumandanlığına Yazılan Dilekçe Sureti”, *Ahmet Müfit Özdeş Arşivi.*; *TBMM Albümü 1920-2010*, C.1, (Ankara 2010), 107,158, 210, 271; Fahrettin Altay, *İstiklal Harbimizde Süvari Kolordusu*, İnsel Kitabevi, (Y.y.) 1925, 70-71; Fahrettin Altay, *10 Yıl Savaş ve Sonrası (1912-1922)*, (Ankara: Eylem Yayınları, 2008), 362.

¹⁰¹ Şenay Sezen Okay-M. Vedat Okay, *Büyük Taarruz'da Batı Cephesi Komutanları ve Şehitleri*, (İstanbul: Yönetici Yayınları, 1986), 85; Kazım Öztürk, *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü*, (Ankara: Önder Matbaa, 1973), 95.

vicdanınıza îmânım kadar kâniyim. Bu sebeple hakkımın muhafaza ve müdafaası tamamen zât-ı devletlerine ve vicdân-ı pâkınıza bırakıyorum.

Kemâl-i edeb ve ta'zîmle mübârek ellerinizden öper ve bu takdîmâtımdan dolayı affınızı tekrar tekrar rica eder ve düşünülen haksızlığın ta'mîrine delâlet buyurulmasını arz ve istihâm eylerim pek muhterem kumandanım paşam efendim.¹⁰²

Aynı yıl içerisinde kaleme aldığı bir başka mektubunda da kaza kaymakamlıklarından birine atanmayı ya da şirketlerden birinde Fransızca veya Türkçe kitabeti gibi bir hizmetle istihdam edilmesini istihâm etmiştir.¹⁰³

Özdeş'in kaleme aldığı bu hazin mektuplar yakın arkadaşı Mustafa Kemal'i son derece duygulandırmıştır. Kendisini münhal olan Kırşehir milletvekilliğine aday olarak göstermiştir. Böylece onlarca madalya ve nişanla taltif edilmiş başarılı bir hayata veda eden Özdeş, talihin kendisine bahsettiği yeni hayata bir devlet adamı olarak devam etmiştir.¹⁰⁴

C. Siyasi Hayatı

Askerî öğrencilik hayatı boyunca Mustafa Kemal ile uzun bir süre geçiren ve daha sonra da çok defa yolları kesişen Lütü Müfit Bey, Cumhuriyetin ilanından sonra da II. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde siyaset alanında mücadelesini sürdürmüştür.

1 Nisan 1923 tarihinde Aydın Mebusu Esad Efendi ve 120 arkadaşının 1921 Anayasası'nın geçici maddesinin kaldırılması teklifi ile Birinci Dönem TBMM seçim kararı almıştır¹⁰⁵. II. Meclis'in 22 Nisan 1924'ten 18 Ekim 1924'e kadar müzakerelere ara verdiği 6 aylık dönemde Bitlis Mebusu Resul Bey, Siverek Mebusu Cudi Paşa, Gümüşhane Mebusu Veysel Rıza Bey ile Kırşehir Mebusu Mahbub Bey'in (1871-1924) vefat etmesi¹⁰⁶ üzerine adı geçen illerde ara seçim yapılması lüzumu hâsıl olmuştur. 6 Mayıs 1924'te vefat eden Mahbub Bey'in¹⁰⁷ yerine seçilen Lütü Müfit Bey de çağdaşlaşma hamlelerinin yanı sıra çalkantılı ve sancılı yıllarda görev yapan II. Meclis'e Aralık 1924'teki ara seçimlere katılarak 219 oy almış¹⁰⁸ ve Kırşehir milletvekili olarak siyasi hayata atılmıştır.¹⁰⁹ 31 Aralık 1924'te¹¹⁰

¹⁰² "Müfit Özdeş'in 18 Mayıs 1923 Tarihli Mektubu", *Ahmet Müfit Özdeş Arşivi*.

¹⁰³ "Müfit Özdeş'in 5 Aralık 1923 Tarihli Mektubu", *Ahmet Müfit Özdeş Arşivi*.

¹⁰⁴ Müfit Özdeş, meslek hayatı boyunca 5. rütbeden Mecidi Nişanı, Birinci Dünya Savaşında Harp Madalyası ve Kılıçlı Harp Madalyası, Almanya'nın İkinci Sınıf Demir Salip Nişanı ve Avusturya'nın Kılıçlı Harp Madalyaları ile taltif edilmiştir. "Kıt'a-yı Asliyesi (Muamelat-ı Zatiyede Mukayyed Kıt'a veya Memuriyeti)'ni Gösterir Evrak", 10.12.1338, *Ahmet Müfit Özdeş Arşivi*.

¹⁰⁵ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre I, Cilt 28, İçtima Senesi 4, İ.15, 284-294.

¹⁰⁶ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre II, Cilt 8/1, İçtima Senesi 2, İ.44, 1114.

¹⁰⁷ *TBMM Albümü 1920-2010*, (Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, 2010), 133.

¹⁰⁸ Seçim faaliyetleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. "Mebus Namzedleri", *Hakimiyet-i Milliye*, S.1290, 5 Kanunievvel 1924; "Kırşehir ve Urfa'da", *Hakimiyet-i Milliye*, S.1296, 12 Kanunievvel 1924; "İntihabat Faaliyeti", *Hakimiyet-i Milliye*, S. 1299, 16 Kanunievvel 1924; "İntihabat Faaliyeti", *Hakimiyet-i Milliye*, S. 1301, 18 Kanunievvel 1924.

¹⁰⁹ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, F.K. 30..10.0.0, Y.K. 74.482..12., D.N.7812, 21.12.1924.

¹¹⁰ Konya Mebusu ve Dördüncü Şube Reisi Musa Kazım Efendi'nin "Lütü Müfit Bey'in Kırşehir Mebusluğuna intihabımı müşir mazbata-yı intihabiyesi bittetkik intihabın usul ve kanun dairesinde icra kılınmış olduğu anlaşılmalı olmakla mazbata-yı intihabiyenin kabulü Heyet-i Umumiyyeye arz olunur efendim." şeklindeki dördüncü şube mazbatasını Meclis genel kuruluna sunulmuş ve kabul edilmiştir. (*TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre II, Cilt 11, İçtima Senesi 2, İ.29, 307-308).

Meclis'te oylanan mazbatasıyla göreve başlayan Lütfî Müfit Bey'in, Meclis Zabıt Cerideleri incelendiğinde yasama faaliyetlerine yoğun olarak katıldığı söylenemez. Hatta nadir katıldığı yasama faaliyetlerinin birinde Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne "Müecceliyet-i askeriyeden istifade maksadıyla Darülfünuna kaydolanup derslere devam etmeyen talebe hakkında" bir soru yönelmiş ancak kendisi o sırada genel kurulda mevcut olmadığından sorusu sakit olmuştur¹¹¹.

1924 yılının son günlerinde Meclis'e katılan Lütfî Müfit Bey, 1925 yılının ilk aylarında ortaya çıkan Şeyh Sait İsyanı'ndan dolayı kurulacak olan Şark İstiklal Mahkemesi hâkimliğine atanmıştır. Böylece Lütfî Müfit Bey, Meclis'teki yasama faaliyetlerine tam katılma imkânı bulamadan kendisini sıkıntılı bir dönemin zor işlerinden olan İstiklal Mahkemesi hâkimi olarak bulmuştur.

Böylece isyan mıntikasında sıkıyönetim ilan eden, sunduğu tasarıyı kanunlaştıran Fethi Bey Hükümeti gerekli tedbirleri uygulamaya başlamıştır. Bununla birlikte İçişleri Bakanlığı da bütün valiliklere 25 Şubat 1925'te yayınladığı tebliğde isyanın mahiyeti ve alınacak tedbirlere yönelik bir bildiri hazırlamıştır¹¹². Bütün bu yapılanlara rağmen başbakan Fethi Bey, daha sert bir şekilde isyanı bastırması gerektiği ve bu konuda yetersiz kaldığı gerekçesiyle Cumhuriyet Halk Fırkası içinden yoğun baskılara maruz kalmış ve istifa etmiştir. Yerine gelen İsmet Paşa da güvenoyu aldıktan hemen sonra ilk iş olarak TBMM'den Takrir-i Sükûn Kanunu'nu çıkarttırmıştır. Lütfî Müfit Bey'in de kabul oyu kullandığı kanun 22 ret oyuna karşı 122 kabul oyu ile kanunlaşmıştır¹¹³. Bundan sonra başvekâletten biri isyan bölgesinde diğeri de Ankara'da olmak üzere iki adet İstiklal Mahkemesinin teşkili hakkındaki tezkeresi Meclis'teki okunmuş ve mahkemelerin kurulması kabul edilmiştir. "Harekât-ı Askeriye Mıntikası"nda kurulacak olan mahkeme ile ilgili olarak TBMM'de yapılan seçimde 146 milletvekili oylamaya katılmıştır. Sonuçta 7 Mart 1925 tarihinde İstiklal Mahkemesi Reisi olarak Hacim Muhittin Bey (Giresun), Müddeiumumîliğe Ahmet Süreyya Bey (Karesi), üyeliklere de Ali Saip Bey (Kozan), Avni Bey (Bozok), Lütfî Müfit Bey (Kırşehir) seçilmişlerdir¹¹⁴.

II. Dönem TBMM'ye 1924 yılının sonunda -üçüncü yasama yılında- katılan Lütfî Müfit Bey, 1925 yılının başında da Şeyh Sait İsyanı gerekçesiyle kurulan İstiklal Mahkemesine üye olarak atanmış ve isyan mıntikasında mahkemenin görevi tamamlanincaya kadar yasama faaliyetlerine değil yargılama faaliyetlerine katılmıştır. Bu arada Mazhar Müfit (Kansu) Bey, Hacim Muhittin Bey'in istifası sebebiyle boşalan mahkeme başkanlığı için 16 Mart 1925'te yapılan ve 106 milletvekilinin katıldığı oylama neticesinde 87 milletvekilinin oyunu almış ancak görüşme yeter sayısı sağlanamadığı gerekçesiyle seçim sonraki güne ertelenmiştir¹¹⁵. 17 Mart'ta gerçekleştirilen oylamada ise Mazhar Müfit Bey 117

¹¹¹ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre II, Cilt 15, İçtima Senesi 2, İ.67, 64. (Lütfî Müfit Bey askerlik tecilinden yararlanmak maksadıyla üniversiteye kaydolanıp da derslere devam etmeyenlerle ilgili sorusunda şu ifadeleri kullanmıştır: "Darülfünunda yalnız muceb-i askeriyeden istifade etmek üzere kaydolanup derslere devam etmeyen talebe hakkında tedabir-i ittihaz etmeyi Müdafaa-i Milliye Vekâleti düşünüyor mu? Şifahen cevap verilmesini rica ederim.") Ayrıca bkz. *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, F.K. 30..10.0.0, Y.K. 7.41..28., D.N.6531, 18.2.1925.

¹¹² Yaşar Kalafat, *Şark Meselesi Işığında Şeyh Sait Olayı, Karakteri, Dönemindeki İç ve Dış Olaylar*, (Ankara: Boğaziçi Yayınları, 1992), 164.

¹¹³ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre II, Cilt 15, İçtima Senesi 2, İ.69, 155.

¹¹⁴ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre II, Cilt 14, İçtima Senesi 2, İ.71, 198, 225-226.

¹¹⁵ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre II, Cilt 15, İçtima Senesi 2, İ.79, 511, 526.

milletvekilinin 97'sinin oyunu alarak Harekât-ı Askeriye İstiklal Mahkemesi başkanlığına seçilmiştir¹¹⁶.

Seçim yapılmasından sonra İstiklal Mahkemesi heyeti yargı çevresini teşkil eden on dört vilayet ve iki kaza içinde bulunan Diyarbakır'ı merkez yaparak vazifeye başlayacaktır. Ancak mahkeme heyetinin seyahat hazırlıkları, mahkeme ve savcılık kalemleri için kadro temini gibi hususlar sebebiyle heyetin hemen yola çıkması mümkün olmamıştır¹¹⁷. Yaklaşık bir ay içinde hazırlıklar tamamlanmış ve mahkemenin istihbarat masrafları için Mustafa Kemal Paşa kendi parasından kırk bin lira vermiştir¹¹⁸.

Mahkeme heyeti yorucu ve uzun bir yolculuktan sonra 12 Nisan 1925'te Antep ve Siverek üzerinden Diyarbakır'a ulaşmıştır. 14 Nisan'da yargılamalara başlayan Şark İstiklal Mahkemesi ilk dava olarak Şeyh Eyüp ve Doktor Fuat davasını gündeme almıştır. İsyana destek olan ve katılan bu şahıslar 16 Nisan'da idama mahkûm olmuşlar, ertesi gün de yerel savcılıkça yapılan infazla asılarak idam edilmişlerdir¹¹⁹.

13 Şubat 1925'te başlayan isyan Mart ayında da devam etmiş ancak Şeyh Sait ve yakın adamları 14 Nisan'da yakalanmışlardır. Bu arada ordunun tenkil harekâtı da devam etmiştir. Bununla birlikte yakalanan isyancıların yargılanması peyderpey sürmüştür. 26 Mayıs'tan 27 Haziran'a kadar devam eden yargılama sonucu Şeyh Sait ve isyanın önder kadrosunun idamına karar verilmiştir. Lütfi Müfit Bey'in de üye olduğu istiklal mahkemesinden çıkan idam kararının ardından 29 Nisan sabahı Şeyh Sait ve 47 asi lider idam edilmiştir¹²⁰. Şeyh Sait ile mahkeme heyetinden Ali Saip Bey arasında idam edilmeden önce bir muhavere geçmiştir. Bu konuşmada Şeyh Sait, Ali Saip Bey'e "hani doğruyu söylersem beni kurtaracaktın? Kurtulmuş olsaydım Hınıs'a kuzu yemeye davet ederdim seni" diye latife yapmış, Ali Saip Bey de "seninle Hınıs'ta kuzu yiyemeyeceğiz"¹²¹ demiştir. İdamlar ve verilen diğer cezaların yanı sıra savcılığın iddianamesi ile ayaklanmanın ne gibi şartlar altında, ne sebeple çıktığı, asıl amacının ne olduğu belirtilmiştir. Savcılık ayrıca Şark İstiklal Mahkemesinin yargı bölgesine giren on dört il ve iki kazadaki tekke ve zaviyelerin "kuruluşlarının sebep ve amaçları dışında bırakılarak şeyhler tarafından müritlerini ve masum halkı kandırıcı siyasi birer bozguncu yuvası oldukları" gerekçesiyle kapatılmasını talep etmiştir. Yapılan muhakemelerden ve incelemelerden sonra "tekke ve zaviyelerin birer kötülük ve fesat ocağı oldukları ve bu tekkelerle zaviyelerde şeyhlerin kendilerine Allah süsü vererek halkı kendilerine taptırmak gibi dinin kabul edemeyeceği fiiller işledikleri mahkeme huzurundaki ifadelerinden anlaşılması" dolayısıyla Lütfi Müfit Bey'in de üye olduğu istiklal mahkemesi yargı bölgesindeki bütün tekkelerle zaviyelerin kapatılmasına karar vermiştir¹²².

Şeyh Sait hüküm giydikten sonra asılacağı yere geldiğinde mahkeme üyeleri ve subaylar Şeyh Sait'e ilgilerini yöneltmişlerdi. Şeyh Sait durmuş ve Ali Saip Bey'e hitaben "Seni severim. Ama rûz-ı mahşerde seninle muhakeme olacağız" demiştir. Saip Bey de "O gün babasız bıraktığın masum çocuklar, hanumanlarını söndürdüğün biçarelerle muhakeme edileceksin" diye cevap vermiştir. Bunun üzerine Şeyh Sait "boynuzsuz keçinin ahını boynuzludan alırlar" demiştir. Mahkemenin diğer üyesi olan Lütfi Müfit Bey de Şeyh Sait'e

¹¹⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, Cilt 15, İçtima Senesi 2, İ.80, 529, 561.

¹¹⁷ Ahmet Süreyya Örgüven, *Şeyh Sait İsyanı ve Şark İstiklal Mahkemesi*, (İstanbul, 2002), 89.

¹¹⁸ Avni Doğan, *Kurtuluş Savaşı ve Sonrası*, (İstanbul, 1964), 169-170.

¹¹⁹ Avni Doğan, a.g.e., 170-171; Örgüven, a.g.e., 90-113.

¹²⁰ Metin Toker, *Şeyh Sait ve İsyanı*, (Ankara, 1968), 120-132.

¹²¹ Adem Karataş, *Şeyh Said*, (Konya, 1993), 262.

¹²² Ergün Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri, 1923-1927*, (Ankara, 1982), 173-175; Ali Fuat Cebesoy, *Siyasi Hâtıralar*, İkinci Kısım, (İstanbul, 1960), 171.

“Sait Efendi beni mi daha çok seversin, Saip’i mi?” diye sormuştur. Şeyh Sait de “Saip Bey’i, sonra seni. Seninle çok sevişmiştik. Reisten de Allah hoşnut olsun. Süreyya Bey’i de severdim” demiştir¹²³.

İstiklal Mahkemesi heyeti arasında zaman zaman tartışmaların çıktığı da olmuştur. En önemli anlaşmazlıklardan biri 3 Mayıs’ta İstiklal Mahkemesinin yetkisi konusunda çıkmıştır. Hâkimler mahkemenin yetkisinin çok geniş olduğunu savunurken savcı ise mahkemenin yetkisinin “İstiklal Mahakimi Kanunu” ile sınırlı olduğunu, bu yetkinin dışına çıkılamayacağını hatta bazı suçluların suçlarının mahkemelere, İstiklal Mahkemesince yollandığını hatırlatarak görüşünü ifade etmiştir. Özellikle Ali Saip Bey, savcının kendi görüşüne katılmasında ısrar edince tartışma sertleşmiş, hatta istifa edeceğini bile belirtmiştir. Lütfi Müfit Bey, Kemal Fevzi Bey’in hain olduğunu fakat çıkarılmış olan af kanunundan yararlandığını hatırlatmıştır. Mahkemenin yetkileri konusu gün boyu tartışılmış bir ara Savcı Süreyya Bey’in konuyu Ankara’ya bildireceğini söylemesi üzerine Lütfi Müfit Bey, “Bizim belli bir amacımız vardır. Ona varmak için ara sıra kanunun üstüne de çıkarız” cevabını vermiştir. Kanunun üstünlüğüne inandığını belirten Süreyya Bey biraz sonra görüşmeyi terk etmiştir. Lütfi Müfit Bey’in dönemin şartlarını ve mahkemenin karakterini özetleyen bu ifadesi dikkate şayandır¹²⁴. Esasen Lütfi Müfit Bey’in “gerekirse kanunun üstüne çıkarız” ifadesi mahkemenin başka uygulamalarında da kendini hissettirecektir.

Şark İstiklal Mahkemesinde görev yapan Lütfi Müfit Bey, 1927 yılının Mart ayında Meclis’e tekrar dönmüştür. O güne kadar Meclis’teki oylamalara mahkemedeki görevi sebebiyle katılamayan Lütfi Müfit Bey’in mahkeme azası olduğundan dolayı oylamalara katılamadığı ifade edilmiş ve isminin yanına “İstik. Mah. Â” şeklinde bir ibare eklenmiştir. Bununla birlikte Meclis’e dönmesinden sonra da herhangi bir kürsü konuşmasının olmadığı ve genel olarak oylamalara iştirak etmediği anlaşılmaktadır. Mart ayından itibaren az da olsa yasama faaliyetlerine katılmıştır. 19 Mart 1927 tarihli İstanbul Mebusu Hamdullah Suphi Bey ve yüz iki arkadaşının “Sami Paşazade Sezai Bey’e Hidemat-ı Vataniye tertibinden maaş tahsisi hakkında”ki¹²⁵ kanun teklifinin altında imzası bulunan Lütfi Müfit Bey, 21 Mayıs 1927 tarihli “Kazanç Vergisi Kanununun bazı maddelerini muaddil kanun” ve “Muamele Vergisi hakkındaki kanun”¹²⁶ için de kabul oyu kullanmıştır. 23 Mayıs 1927 tarihli “Sıhhiye Vekaletiyle Posta ve Telgraf Müdüriyet-i Umumiyesi’nin 1926 senesi bütçelerinde münakale icrasına dair olan kanun”, “Türkiye Cumhuriyeti ile Macaristan Krallığı arasında münakit ticaret muahedenamesinin tasdiki hakkındaki kanun”, “Türkiye ile Sosyalist Sovyet Cumhuriyetleri ittifakı hükümeti arasında münakit ticaret ve seyrisefain muahedenamesinin tasdiki hakkındaki kanun” ve “veraset ve intikal vergisi kanununun yirmi yedinci maddesine müzeyyel kanun”ları ile ilgili kabul oyu kullanmıştır¹²⁷. 20 Haziran 1927 tarihli “Oyun Kağıtları Hakkındaki Kanun”¹²⁸, 26 Haziran 1927 tarihli “Mardin Mebusu Sabıkı Merhum Derviş Beyin Zevcesine Hidematı Vataniye Tertibinden Maaş Tahsisine Dair Kanun”un¹²⁹ oylamasına katılarak kabul oyu kullanmıştır.

¹²³ Robert Olson, *Kürt Milliyetçiliğinin Kaynakları ve Şeyh Said İsyanı (1880-1925)*, (çev. Bülent Peker-Nevzat Kıracı), (Ankara, 1992), 157-158.

¹²⁴ Ergün Aybars, *a.g.e.*, 137-138.

¹²⁵ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre II, Cilt 30, İçtima Senesi 4, İ.44, 149.

¹²⁶ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre II, Cilt 32, İçtima Senesi 4, İ.70, 360, 363.

¹²⁷ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre II, Cilt 32, İçtima Senesi 4, İ.71, 442, 448, 451, 454.

¹²⁸ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre II, Cilt 33, İçtima Senesi 4, İ.78, 327.

¹²⁹ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre II, Cilt 33, İçtima Senesi 4, İ.83, 848.

Görüldüğü gibi ikinci dönem TBMM'ye ara seçimlerle 1924 yılında katılan ve 1925 yılının başından 1927 yılına kadar istiklal mahkemesinde görev alan Lütfi Müfit Bey, Meclis'in görev süresinin bitimine birkaç ay kala TBMM'ye tekrar geri dönmüştür. Bu süre zarfında da bir yasa teklifinin altına imza atmış, sekiz kanun teklifine kabul oyu vermiş ve diğer kanun tekliflerinin oylamalarına katılmamıştır.

II. Dönem TBMM 26 Haziran 1927'de 83. oturumunu da tamamladıktan sonra faaliyetlerine ara vermiştir. Afyon Milletvekili Ali Bey ve Konya Milletvekili Refik Bey'in verdiği önerenin kabulüyle gerçekleşen karar seçimlerin yenilenmesini de kapsadığından II. Dönem TBMM'nin sona erdiğini de gösteriyordu.

Milletvekili adaylarının tespitinin bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından yapıldığı III. Dönem TBMM'nin, inkılapların ruhunu benimseyen kişilerden müteşekkil olduğu anlaşılmaktadır. III. Dönem TBMM 1 Kasım 1927'de geçici başkan Hasan (Saka) Bey'in başkanlığında saat 9.40'da açılmıştır. Bundan sonra başkanlık divanı seçimi yapılmış ve Balıkesir Milletvekili Kazım (Özalp) Paşa Meclis başkanı seçilmiştir. Meclis başkanının önerisiyle Cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmış ve oyların tasnifinde Kırşehir Mebusu Lütfi Müfit Bey'in de görev aldığı seçimde 288 milletvekilinin tamamının oyunu alan Mustafa Kemal Paşa tekrar Cumhurbaşkanı seçilmiştir¹³⁰. III. TBMM başlangıcında iş başında bulunan İsmet Paşa Hükümeti seçimler dolayısıyla istifa etmiş, fakat İsmet Paşa 1 Kasım 1927'de tekrar Başvekilliğe seçilmiştir. III. Dönem TBMM'de 01.11.1927 – 26.03.1931 tarihleri arasında pek çok kanun teklifi, önergeler, yazılı ve sözlü sorular gündeme alınmış ve müzakere edilmiştir. III. Dönem TBMM'nin gündemine 257 kanun teklifi, 1036 kanun tasarısı, 726 tezkere gelmiş ve bunlardan 627'si kanunlaşmıştır¹³¹.

III. Dönem TBMM'ye Kırşehir milletvekili olarak katılan ve III. Dönem TBMM'nin yaklaşık beşte birini oluşturan asker kökenli milletvekillerinden¹³² biri olan Lütfi Müfit Bey, 5 Kasım 1927'de yapılan encümen (komisyon) planlamalarında 18 komisyondan biri olan Bahriye Encümenine seçilmiştir¹³³. 293 oyla seçilen ve 3 Kasım'da mazbatasını alan Lütfi Müfit Bey'in seçim mazbatasına ise 14 Kasım 1927'deki oturumda kabul edilmiştir¹³⁴. III. Meclis'in ilk müzakere ettiği mevad arasında yer alan "Satılan Mektep Kitapları Bedellerinden On İki Bin Altı Yüz Yirmi Dokuz Lira Otuz Yedi Kuruşun Maarif Vekâleti 1926 Bütçesinin 48 nci Faslına Tahsisatı Munzamına Olarak İlâvesi Hakkındaki Kanun" kabul edilirken Lütfi Müfit Bey, bu ilk görüşülen yasanın oylamasına katılmamıştır¹³⁵.

Bilindiği gibi dünya iktisat buhranının Türkiye'ye yansıyan sonuçlarıyla paralel olarak Türk parasının korunması ve ekonomik düzenlemeler gibi faaliyetlerle fazlaca uğraşmak durumunda kalan III. Dönem TBMM'nin (1927-1931) ilk yasama yılının ilk aylarında müzakerelere fazlaca iştirak etmeyen Lütfi Müfit Bey, 12 Aralık 1927'de iki ay "hastalığına

¹³⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre III, Cilt 1, İçtima Senesi 1, İ.1, 2-3.

¹³¹ Cengiz Şavklı, *Atatürk Döneminde Parlamento Faaliyetleri (1920-1938)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, (Ankara, 2011), 138-140; İhsan Ezherli, *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1986)*, (Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No: 10, 1986) 146-151.

¹³² Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi, III. Dönem, C. III*, (Ankara: TBMM Vakfı Yayınları No: 1, 1995), 674-675.

¹³³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre III, Cilt 1, İçtima Senesi 1, İ.4, 22.

¹³⁴ Kazım Öztürk, *a.g.e., III. Dönem, C. III*, 396; TBMM Zabıt Ceridesi, Devre III, Cilt 1, İçtima Senesi 1, İ.6, 30.

¹³⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre III, Cilt 1, İçtima Senesi 1, İ.6, 34.

binaen” izin istemiştir¹³⁶. 6 Şubat 1928’de de doktor raporuna istinaden bir buçuk ay daha izin istemiş ve bu isteği de Meclis Genel Kurulunca uygun görülmüştür¹³⁷. Meclis’e döndükten sonra Lütfi Müfit Bey’in ilk yasama faaliyetlerine iştiraki, 7 Mayıs 1928’de Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Bey’in “Şark Mıntıkasında Muayyen Vilâyet ve Kazalardaki Ceraim Takibatıyla Cezalarının Tecili Hakkında Kanun” ile ilgili konuşması ile ilgili olmuştur. Lütfi Müfit Bey ve on sekiz milletvekili bu konuşmanın şark vilayetlerindeki ahaliye neşr ve tamimini teklif etmişler ve bu teklif genel kurulca kabul edilmiştir¹³⁸. 10 Mayıs 1928 tarihli oturumlarda üç kanun teklifine¹³⁹ kabul oyu kullanan Lütfi Müfit Bey, 12 Mayıs 1928’de de yine üç kanun teklifinin kabulü yönünde oy kullanmıştır¹⁴⁰. Lütfi Müfit Bey, 14 Mayıs’ta iki kanun teklifine, 17 Mayıs’ta bir kanun teklifine, 19 Mayıs’ta da bir kanun teklifine kabul oyu kullanmış iki kanun teklifi ile ilgili oylamaya katılmamıştır.

20 Mayıs 1928 günü Lütfi Müfit Bey için önemli bir gün olarak tarihe geçmiştir. Zira Meclis’te İstiklal Madalyası Taliki merasimi yapılmış ve bu merasim için başkanlığa başkanvekili olan Refet Bey geçmiştir. Meclis başkanı Kazım (Özalp) Paşa tarafından İstiklal Madalyaları takılmaya başlamıştır. Sırasıyla İstanbul Mebusu Edip Servet Bey, Erzincan Mebusu Aziz Samih Bey, Tokat Mebusu Bekir Lütfi Bey ve Kırşehir Mebusu Lütfi Müfit Bey, Burdur eski Mebusu Veli Bey ve Malatya Mebusu Mahmut Nedim Beylere madalyaları takıldıktan sonra paşalardan sivil memurlara kadar onlarca kişiye de madalyaları takılmıştır¹⁴¹.

1 Kasım 1928’de Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun ile ilgili görüşmelerle ikinci yasama yılını açan III. TBMM’de başkanlık divanı seçiminden sonra encümenler için seçim yapılmıştır. Encümen üyelikleri için yapılan seçimlerde Lütfi Müfit Bey bu sefer Müdafaa-i Milliye Encümeni’ne seçilmiştir¹⁴². Önceki döneme ve yasama yıllarına göre daha fazla Meclis faaliyetlerin katılan Lütfi Müfit Bey, III. Meclis’in II. yasama yılında 78 kanun teklifine evet oyu kullanmış, 2 kanun teklifine hayır oyu kullanmış ve 21 kanun teklifi için de ismi “reye iştirak etmeyenler” arasında yer almıştır.

III. TBMM’nin üçüncü yasama yılı 1 Kasım 1929’da açılmıştır. 4 Kasım günü yapılan seçimlerde Lütfi Müfit Bey yine Milli Müdafaa Encümenine seçilmiştir¹⁴³. Bu yasama yılının ilk oturumundan itibaren genel olarak Meclis faaliyetlerine katılan Lütfi Müfit Bey, 9 Kasım’daki güven oylamasından 5 Aralık 1929’daki Gümrük Tarifi Kanunu ile ilgili bir değişiklikle ilgili kanun tasarısına kabul oyu kullanana kadar Meclis’teki herhangi bir kanun teklifi görüşmesine katılmamıştır. Sonraki gün ve aylarda da hem encümen çalışmalarına hem de genel kurul çalışmalarına katılan Lütfi Müfit Bey, önceki yasama yılında olduğu gibi Meclis faaliyetlerinden komisyon çalışmaları ve oylamaların bir kısmına iştirak etmiştir.

¹³⁶ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre III, Cilt 1, İçtima Senesi 1, İ.17, 119.

¹³⁷ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre III, Cilt 2, İçtima Senesi 1, İ.41, 154.

¹³⁸ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre III, Cilt 4, İçtima Senesi 1, İ.72, 62.

¹³⁹ Kabul edilen bu kanunlar şunlardır: “İstanbul Darülfünunun 1928 Sene-i Maliyesi Bütçe Kanunu”, “Sefain Müessesat-ı Askeriye-i Harbiye İnşaa ve Esliha ve Mühimmat Mübayaası İçin Yirmi Beş Milyon Liraya Kadar Taahhüdât İcraası Hakkındaki Kanun”, “Hariciye Vekaleti 1928 Sene-i Maliyesi Bütçesine Tahsisat-ı Munzamına İtasına ve Bazı Devair Bütçelerinde Münakale İcraasına Dair Kanun” (*TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre III, Cilt 4, İçtima Senesi 1, İ.72, 82, 87, 90).

¹⁴⁰ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre III, Cilt 4, İçtima Senesi 1, İ.74, 115, 119, 121.

¹⁴¹ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre III, Cilt 4, İçtima Senesi 1, İ.78, 208-211.

¹⁴² *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre III, Cilt 5, İçtima Senesi 2, İ.2, 18.

¹⁴³ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre III, Cilt 13, İçtima Senesi 3, İ.2, 12.

Lütfi Müfit Bey, III. Meclis'in dördüncü yasama yılında da (1 Kasım 1930 - 26 Mart 1931) Millî Müdafaa Encümenine seçilmiştir¹⁴⁴. Bu beş aylık dönemde Meclis tutanaklarına göre genel kurulda görüşülen 21 kanun teklifine kabul oyu kullanmıştır. Kayıtlara göre 19 kanun teklifine göre 19 kanun teklifi görüşmelerinde “reye iştirak etmeyenler” arasında ismi geçmektedir. Meclis gündemine gelen Millî Müdafaa Encümeni mazbatalarının 5 tanesinin altında Lütfi Müfit Bey'in imzası bulunmaktadır.

Lütfi Müfit Bey bu dönemde milletvekili il olan Kırşehir'deki CHF kongresini idare etmek, görüş ve intibalarını ortaya koymak maksadıyla Kırşehir'e gelmiştir. Konuyla ilgili olarak parti genel sekreterliğine de bir rapor sunmuştur.¹⁴⁵

Lütfi Müfit Bey, bundan sonraki bir başka raporunda da yaptığı işleri ve kongrelerle ilgili izlenimleriyle birlikte Serbest Cumhuriyet Fırkası ile ilgili görüş ve düşüncelerine de yer vermiştir.¹⁴⁶

Lütfi Müfit Bey'in 1931'de bu raporu parti-devlet ilişkisi, vatandaşın devlete bakışı, idarenin sorunları, hukukî sorunlar, muhalefete bakış ve taşranın Cumhuriyet ve inkılâp algılaması gibi konularda çeşitli ipuçları vermektedir. Lütfi Müfit Bey'in bakış açısıyla Anadolu insanının siyasete bakışı ve sosyo-ekonomik durumuna dair verileri de içeren bu raporda sadece takdîrî ifadeler değil eleştiriler de yer almaktadır. Parti teşkilatına yönelik eleştirileri sıralarken durum tespiti yapıp çözüm yollarına da değinmektedir.¹⁴⁷

4 Mayıs 1931'den 23 Aralık 1934'e kadar beş yasama yılı çalışacak olan IV. Dönem TBMM'de¹⁴⁸ de Kırşehir milletvekili olarak görev alacak olan Lütfi Müfit Bey'in mazbatasını 9 Mayıs 1931'de onaylanmıştır. Aynı gün Millî Müdafaa Encümenine seçilen Lütfi Müfit Bey, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın Başvekâlete İsmet Paşa'yı tayin etmesi ile ilgili tezkereye kabul oyu vermiş, ayrıca yeni hükümetin güven oylamasında da olumlu oy kullanmıştır¹⁴⁹. Lütfi Müfit Bey, yaklaşık üç buçuk sene çalışmış IV. Dönem TBMM'de yine pek çok kanuna kabul oyu kullanmış bir kısım kanunların görüşmelerine de iştirak etmemiştir. Soyadı Kanunu'nun 21 Haziran 1934 tarihli görüşmelerinde bir konuşma yapmış ve Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya Bey'le kanunun içeriği ile ilgili bir tartışma yaşamıştır. Soyadı Kanunu'nun 3. maddesinde geçen “Rütbe ve memuriyet, aşiret ve yabancı ırk ve millet isimleriyle umumi edepelere uygun olmayan veya iğrenç ve gülünç olan soyadları kullanılamaz” ifadeler üzerinde gelişen tartışmalarda şu kısa konuşmayı yapmıştır:

Şimdiye kadar memnu olmayan soyadlarını, iğrenç ve çirkindir diye badema kullanmayacak mıyız? Böyle lâkaplar mevcutsa terk mi edeceğiz? Meselâ, Aydınoğulları, İsfendiyar oğulları, falan oğulları vardır. Bunlar senelerden beri ve hatta bir kaç yüz seneden beri kullanılıyor. Bunları terk edipte yeniden mi başlayacağız? Yoksa bundan sonra mı yapmayacağız.¹⁵⁰

Lütfi Müfit Bey'in konuşmasına Şükrü Kaya Bey cevap vermiştir. Bunun üzerine tartışma Lütfi Müfit Bey'in “*Meselâ kurtoğulları vardır. Bunları, fena hayvan ismidir diye değıştirmek miyiz?*” sorusuyla devam ederken Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya Bey, “*Kurdun fena*

¹⁴⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre III, Cilt 22, İçtima Senesi 4, İ.3, 10.

¹⁴⁵ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, F.K. 490..1.0.0, Y.K. 724..479.1, 22.12.1931.

¹⁴⁶ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, F.K. 490..1.0.0, Y.K. 674.274..1., 26.12.1930.

¹⁴⁷ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, F.K. 490..1.0.0, Y.K. 724..479.1, 10.01.1931.

¹⁴⁸ IV. Dönem TBMM için ikinci seçmenler oylarını kullandıkları ve seçimlerde kimlerin aday olduğu haberleri ile ilgili ayrıntılı olarak bkz. “Mebus İntihabına Başlandı”, *Akşam*, S. 4504, 25 Nisan 1931, 1-2.

¹⁴⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre IV, Cilt 1, İçtima Senesi 1, İ.2, 19, 28, 30.

¹⁵⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre IV, Cilt 23, İçtima Senesi 3, İ.71, 247.

hayvan olduğunu bilmiyorum. Bilâkis kurt kelimesi, Türk aşiretlerinin totemidir. Daima kurt diye ananede bu isim gezer. Kurtoğlu fena bir şey değildir. Bilâkis bir şereftir. Amma Kurtoğluna itoğlu derse, elbette bunu çirkin görmek lâzımdır.” diye cevap vermiştir.¹⁵¹

Bunlara karşılık Şükrü Kaya Bey, “Efendim, şimdi aşiretler isimleri kullanılırken cem ismini aldıkları için bizde cemi olarak kullanılmaktadır. Meselâ Aydınogullarından İsa Bey. Şimdi bu İsa Bey çıkar ve kendisinin Aydınogullarından olduğunu ispat ederse Aydınogullarından İsa Bey değil, İsa Bey Aydınoglu olacaktır.” cevabını vermiştir. Bunun üzerine Ordu milletvekili Hamdi Bey, Şükrü Kaya Bey’e şöyle bir soru yöneltmiştir: “Efendim, aşiret isimlerini menediyoruz. Hâlbuki beri tarafta Anadolu’da hükümet ve saltanat sürmüş aile isimleri vardır. Germiyanogulları, İsfendiyarogulları, Aydınogulları vesaire gibi. Bunların bu suretle kullanılmasına müsaade edilirse bu, vahdet-i milliyeyi ihlâl etmez mi?” Şükrü Kaya Bey de “Tarihe mal olmuş bu isimlerden bir kısmı, hakikaten memlekette vaktiyle saltanat sürmüşlerdir. Bir kısmı da mütegalibeden ve zorbalardan ibarettir. Şimdi eğer, tarihe mal olmuş isimlerden babalarının adını taşımak isteyenler varsa buna diyecek bir şey yoktur. Evet, Germiyanogulları, Dulkadirogulları, İsfendiyarogulları diye kendilerine bu isimleri nispet edenler var. Bunların içinde hakikleri vardır. Böyle bir nispet iddia eden kimsenin elinde bir senet bulunmalıdır.” cevabını vermiştir. Konuşmaya tekrar dâhil olan Lütfi Müfit Bey de “Kimsenin elinde böyle bir senet yoktur” diyerek Dâhiliye Vekilini tekrar açıklama yapmak zorunda bırakmıştır.¹⁵²

Milletvekili adayları doğrudan doğruya Mustafa Kemal Paşa tarafından belirlenen¹⁵³ ve 1 Mart 1935’te açılan¹⁵⁴ V. Dönem TBMM, 27 Ocak 1939 tarihine kadar çalışacaktır. V. Dönem TBMM’ye de Kırşehir milletvekili olarak seçilen Lütfi Müfit Bey 1 Mart 1935’te yemin etmiş¹⁵⁵ ve 7 Mart 1935’te de mazbatasını onaylanarak görevine başlamıştır. Aynı gün yapılan encümen seçimlerinde yine Milli Müdafaa Encümenine seçilmiştir. İsmet İnönü’nün kurduğu hükümete Meclis’te bulunan milletvekillerinin ittifakla itimat beyan ettiği güven oylamasında ismi “reya iştirak etmeyenler” arasında yer almıştır¹⁵⁶. V. Dönem TBMM’nin dört sene çalıştığı beş yasama yılında görev yapan Kırşehir milletvekili olan Lütfi Müfit Özdeş, bu dönemde Meclis’te herhangi bir söz almış değildir. Zaman zaman kanun teklifi görüşmelerine katılan Lütfi Müfit Özdeş, bazen de “reya iştirak etmeyenler” arasında yer almıştır.

¹⁵¹ A.g.e., 247.

¹⁵² A.g.e., 247.

¹⁵³ “Meclis Reisi Dün Geldi Namzetler Atatürk Tarafından Tespit Ediliyor”, *Zaman*, S. 224, 1 Şubat 1935, 1; (Atatürk seçimle ilgili ikinci seçmenlere bir beyanname yayınlayarak Meclis’te müstakil üyelerin bulunmasına imkân verebilmek için CHF aday listesinde 16 boş yer bırakılacağını belirtmiştir. “Atatürk’ün İkinci Seçmenlere Beyannamesi”, *Zaman*, S. 226, 3 Şubat 1935,1; CHF’nin Türkiye’deki tüm adayları da liste halinde 5 Şubat’ta yayınlanmıştır. Listede Kırşehir adayları şu şekilde belirtilmiştir: “1. Hazım Börekçi eski Kırşehir saylavı, 2. Lütfi Müfit Özdeş eski Kırşehir saylavı, Ali Rıza Esen Baytar umum müfettişi, Mehmet Seyfeli Kırşehir CHF başkanı”, “Atatürk’ün Ulusa Beyannamesi H. Fırkasının Yeni Saylav Namzetleri”, ”*Zaman*, S. 228, 5 Şubat 1935, 1-7; Seçimler tamamlanmış ve milletvekillerinin tam listesi yayınlanmıştır. “Yeni Saylavlar Dün Seçildi”, *Zaman*, S. 232, 9 Şubat 1935, 1-7).

¹⁵⁴ “Yeni Meclis Bugün Açılıyor”, *Zaman*, S. 252, 1 Mart 1935, 1.

¹⁵⁵ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre V, Cilt 1, İçtima Senesi 1, İ.1, 3.

¹⁵⁶ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre V, Cilt 1, İçtima Senesi 1, İ.2, 19, 26, 35.

Bununla birlikte 1938'de Kırşehir ve havalisinde meydana gelen deprem dolayısıyla Lütfi Müfit Bey ve Antalya mebusu Rasih Kaplan ile bazı arkadaşları bir takrir vermişlerdir. Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya da konuyla ilgili alınan tedbirleri ve yapılacakları izah etmiştir¹⁵⁷.

Bu dönemde Meclis'te gerçekleşen bir olay Lütfi Müfit Bey'in Cumhuriyet gazetesinde bir beyanatının çıkmasına sebep olmuştur. Prof. Dr. Sadri Maksudi Arsal'ın Meclis'te "Deniz Bank" terkininin Türk grammerine uygun olmadığına yönelik teklifi üzerine İsmail Müştak Mayakon ve Hasan Reşid Tankut Meclis'te kendisine sert eleştirilerde bulunmuşlardır. Bu arada Cumhuriyet gazetesi de hem Meclis'teki tartışmaları hem de konuyla ilgili görüşleri birinci ve ikinci sayfasından okuyucularına duyurmuştur. Lütfi Müfit Bey de konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

Çok hürmet ettiğim vatandaşlarım, Türkler, belki şimdiye kadar benim sesimi ve sözümü işitmediniz, ben daima bunu tercih ettim fakat şimdi söylüyorum, eski bir asker olarak söylüyorum. Atatürk'ün bir asker kumandan arkadaşı olarak söylüyorum. Ben oldum olasıya Türküm ve Türklüğe aşığım. Türk dili benim küçük yaştan beri çok alaka ile takip ettiğim zengin hazinedir. Ne yazık ki ben bütün klasik mektepleri takip ederken, buralarda Türkçe öğretilirken benim sevgili doğum yerim olan Kırşehir'deki Türkçemi hatırlatan bir tek kelime demiyeyim, bir cümleye tesadüf edememekle uzun zaman bedbahtlık duydum.

Osmanlı dili ileri sürülmüştür. Bu dilde dünya Arapça, Farsça ve ne yazık yüzü görmek nasibinden Türkleri mahrum kılan Türkçe, bu gramerde türlü kaideler vardır. Bunlar bilinmedikçe Osmanlı dili öğrenilemez. Bu gramercilerin Türklüğe ve Türk diline yaptıkları hıyaneti izah çok uzun ve güçtür. Onu yeni Türk tarihine bırakıyorum. Fakat artık anlamak lazımdır ki bu dik kafa şaşkınlığının şoursuz eserleri idi. Teşekküre şayandır ki Cumhuriyet hükümetinin kültür bakanı bu safсата dolu ve Türk zekâsını paslandırmaktan başka bir vazife yapamayan köhne, köhne olduğu kadar kıymetsiz olan kitapları Türkiye Cumhuriyeti'nin gür gençleri ile dolu mekteplerinin kapısı dışında sokak süprüntücülerine atmıştır.

Bu süprüntülere karışmış olan köhne zihniyetle yazılmış kitapları esas tutan, köhne kitaplara aklını bağlayarak bugünkü Türk gençliğini ve uyanık âleme karşı hâlâ bu çürük temellere dayanarak Türk dilinin ihyası yolunda çalışanların barikatı gibi kendini göstermeye utanmayan adamlara, bu Türk gençliğinin herhangi bir ilim branşında mürekkebliği, profesörlüğü vazifesi verilebilir mi? İşte Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanının buna cevap vermesine bütün Türk âlemi bilhassa Türk gençliği intizar ediyor.¹⁵⁸

Lütfi Müfit Bey'e okul ve silah arkadaşı olan Mustafa Kemal Atatürk 1934 yılında çıkarılan soyadı kanununa istinaden "özde bir" anlamında "Özdeş" soyadını vermiştir. Türk Tarih Kurumu üyeliğinde de bulunan Lütfi Müfit Özdeş, Fransızca ve Rusça bilmektedir¹⁵⁹.

Çok fazla bilinmese de Lütfi Müfit Özdeş, 1930'lu yıllarda kayıtlara göre Atatürk'ü Çankaya'da en çok ziyaret edenler arasında yer almaktadır. Kayıt defterine göre 1932-1938 arasında Atatürk'ü en çok ziyaret eden kişi 601 defa ile Kılıç Ali'dir. İkinci sırada 587 ile Nuri

¹⁵⁷ "Zelzele Felaketi", *Cumhuriyet*, S. 5011, 27 Nisan 1938.

¹⁵⁸ "Deniz Bank Türkçedir", *Cumhuriyet*, S. 4894, 28 Aralık 1937, 1-2.

¹⁵⁹ Yaşar Özüçetin, "Türkiye Büyük Millet Meclisi, İkinci Dönem Kırşehir Mebusları (2)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.I, S.3, (Bahar 2008), 337.

Conker, üçüncü sırada 544 ile Salih Bozok ve dördüncü sırada 517 ile Lütfi Müfit Özdeş yer almaktadır¹⁶⁰.

Osmanlı'dan Cumhuriyete geçiş sürecinde asker olarak cepheden cepheye koşan, İstiklal Harbi'ne katılarak Millî Mücadele'ye omuz veren ve Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren uzun bir süre siyaset sahnesinde yer alan Lütfi Müfit Özdeş 18 Nisan 1940'da İstanbul'da vefat etmiştir¹⁶¹. Lütfi Müfit Özdeş için yayınlanan ölüm ilanında şu ifadeler kullanılmıştır:

Atatürk'ün sınıf, menfa, mücadele ve inkılap arkadaşı sabık Kırşehir Mebusu emekli kurmay albay Müfit Özdeş Milli Mücadelede Afyon siperlerinde kazanmış olduğu müzmin bronşit ve amfizemin sevkiyle iki gün süren kısa ve fakat şiddetli bir rahatsızlığı müteakip irtihal etmiştir. Cenazesi yarın Heybeliada Lozan Zaferi Caddesindeki evinden saat 13.30'da kaldırılarak Heybeliada kabristanına defnedilecektir. Merhumun ailesine ve dostlarına taziyet beyan ederiz.¹⁶²

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Ahmet Müfit Özdeş Arşivi.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi.

Emekli Sandığı Arşivi.

T.B.M.M. Arşivi.

TİTE ARŞİVİ.

23 Numaralı Kırşehir Şer'iyye Sicili.

Resmi Yayınlar

TBMM Albümü 1920-2010, Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, 2010

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, Cilt 28.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, Cilt 8/1, 11, 14, 15, 30, 32, 33.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre III, Cilt 1, 2, 4, 5, 12, 13, 22.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre IV, Cilt 1, 23.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre V, Cilt 1.

Türk İstiklal Harbine Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri, C.II, Ankara: Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2010.

Sürelî Yayınlar

"Atatürk'ün İkinci Seçmenlere Beyannamesi", *Zaman*, S. 226, 3 Şubat 1935.

"Atatürk'ün Ulusa Beyannamesi H. Fırkasının Yeni Saylav Namzetleri", *Zaman*, S. 228, 5 Şubat 1935.

"Deniz Bank Türkçedir", *Cumhuriyet*, S. 4894, 28 Aralık 1937

"İntihabat Faaliyeti", *Hâkimiyet-i Milliye*, S. 1299, 16 Kanunievvel 1924

¹⁶⁰ Güngör Gönültaş, "Atatürk ve Çevresi", *Milliyet*, 13 Kasım 1981.

¹⁶¹ "Sabık Kırşehir Meb'usu Müfid Özdeş Vefat Etti", *Cumhuriyet*, 20 Nisan 1940, 4.

¹⁶² "Ölüm", *Son Telgraf Gazetesi*, 19 Nisan 1940.

- “İntihabat Faaliyeti”, *Hâkimiyet-i Milliye*, S. 1301, 18 Kanunievvel 1924
“Kırşehir ve Urfa’da”, *Hâkimiyet-i Milliye*, S.1296, 12 Kanunievvel 1924
“Mebus İntihabına Başlandı”, *Akşam*, S. 4504, 25 Nisan 1931
“Mebus Namzedleri”, *Hâkimiyet-i Milliye*, S.1290, 5 Kanunievvel 1924
“Meclis Reisi Dün Geldi Namzetler Atatürk Tarafından Tespit Ediliyor”, *Zaman*, S. 224, 1 Şubat 1935
“Ölüm”, *Son Telgraf Gazetesi*, 19 Nisan 1940.
“Sabık Kırşehir Meb’usu Müfid Özdeş Vefat Etti”, *Cumhuriyet*, 20 Nisan 1940
“Yeni Meclis Bugün Açılıyor”, *Zaman*, S. 252, 1 Mart 1935
“Yeni Sayımlar Dün Seçildi”, *Zaman*, S. 232, 9 Şubat 1935
“Zelzele Felaketi”, *Cumhuriyet*, S. 5011, 27 Nisan 1938
Gönültaş, Güngör. “Atatürk ve Çevresi”, *Milliyet*, 13 Kasım 1981
Mustafa Kemal Paşa İle Mülakat, *Minber*, 17 Teşrinisani 1334, Numara:16
N. Sadullah, “Harbiye’de 1317”, *Yedi Gün Dergisi*, Y.2, C.III, S.78, 5 Eylül 1934
Nutku, Emrullah. “İstanbul’da Yeraltı Çalışmaları”, *Yakın Tarihimiz*, S.1.
Özdeş, Lütfi Müfit. “Harbiye’de Gazi Hazretleri İle Bir Sınıfta Ders”, *Vakit Gazetesi*, 30 Ağustos 1934

Telif-Tetkik Eserler

- “Kırşehir” Mad., *Yurt Ansiklopedisi*, C.7, İstanbul: Anadolu Yayıncılık, 1983.
Ahmad, Feroz. *İttihat ve Terakki*, Ankara 1984.
Ali, Kılıç. *Atatürk’ün Hususiyetleri*, İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Yayınları, 1998.
Ali, Kılıç. *İstiklal Mahkemesi Hatıraları*, İstanbul: Sel yayınları, 1955.
Allen, W.E.D. *Kafkas Harekatı (1828-1921 Türk-Kafkas Sınırındaki Harplerin Tarihi)*, Çev: Paul Muratoff, Ankara: Genel Kurmay Basımevi, 1966.
Altay, Fahrettin. *10 Yıl Savaş ve Sonrası (1912-1922)*, Ankara: Eylem Yayınları, 2008.
Altay, Fahrettin. *İstiklal Harbimizde Süvari Kolordusu*, İnel Kitabevi, (Y.y.) 1925
Arslan, Esat. “1921 Yılı İlk Yarısında Türk, Fransız, İtalyan Yakınlaşması Karşısında İngiliz Politikası ve Mustafa Sagir Olayı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XI, S.31, Mart 1995.
Atatürk’ün Not Defterleri, C.X, Ankara: ATASE Yayınları, 2009.
Atatürk’ün Bütün Eserleri, C.4, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1999.
Atay, Falih Rıfki. *Çankaya*, İstanbul: Bateş Yayınları, 1984.
Aybars, Ergün. *İstiklâl Mahkemeleri, 1923-1927*, Ankara, 1982.
Aydemir, Şevket Süreyya. *Makedonya’dan Ortaasya’ya Enver Paşa*, C.II, İstanbul 1971.
Aydemir, Şevket Süreyya. *Tek Adam*, C.I, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1969.
Bayur, Yusuf Hikmet. *Atatürk Hayatı ve Eseri*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1990.
Cebesoy, Ali Fuat. *Sınıf Arkadaşım Atatürk*, C.1, İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Yayınları, 1997.
Cebesoy, Ali Fuat. *Siyasi Hâtıralar*, İkinci Kısım, İstanbul, 1960.
Cem Karakılıç “09.03. 2010 Tarihli Mülakat”
Coşar, Ömer Sami. *Atatürk Ansiklopedisi*, C.I, İstanbul: 1973.
Çam, Yusuf. *Atatürk’ün Okuduğu Dönemde Askeri Okullar Rüşdiye-İdadi-Harbiye 1892-1902*, Ankara: 1991.

- Çoker, Fahri. *Türk Parlamento Tarihi (1919-1923)*, C.II-I, Ankara: TBMM Vakfı Yayınları, 1995.
- Çukurova, Bülent. “Kurtuluş Savaşı’nda İstanbul Gizli Grupları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.II, S.5, Ankara 1986.
- Deniz Mektepleri Tarihçesi*, C.2, İstanbul: 1941.
- Doğan, Avni. *Kurtuluş Savaşı ve Sonrası*, İstanbul, 1964.
- Eroğlu, Hamza.- vd., *Atatürk ve Türk Toplumunu*, Ankara 1981.
- Eser Tutel, *Gemiler Süvariler İskeleler*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.
- Ezherli, İhsan. *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1986)*, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No: 10, 1986.
- Görgülü, İsmet. *On Yıllık Harbin Kadrosu*, Ankara: TTK Yayınları, 1993.
- Gül, Abdullah Remzi. *Osmanlı’nın Yemen Macerası*, (Y.y.) 2009.
- Güler, Ali. *Atatürk, Soyu Ailesi ve Öğrenim Hayatı*, Ankara: Kara Harp Okulu Basımevi, 1999.
- Gültekin, Aysun. Milli Mücadele Döneminde Hindistan Müslümanları ile Ankara Hükümetleri Arasındaki Münasebetler, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2009.
- Gündüz, Ahmet. “Sicill-i Ahval Defterlerine Göre Kırşehir Doğumlu Memurlar (1879-1909)”, *History Studies*, Volume 3/1, Samsun (2011).
- Hiçyılmaz, Ergün. “Bozkurt” Yazarı Ajan Armstrong ve Casusluk Örgütleri, İstanbul: Kamer Yayınları, 1997.
- İlter, Erdal. *Millî İstihbarat Teşkilâtı Tarihçesi*, Ankara 2002.
- İnan, Afet. “Atatürk’ü Dinlerken”, *Belleten*, C.1, S.2, Ankara 1937.
- İnan, Afet. “Mukaddes Tabanca”, *Belleten*, C.1, S.3-4, Ankara 1937.
- İnan, Afet. *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1984.
- Kalafat, Yaşar. *Şark Meselesi Işığında Şeyh Sait Olayı, Karakteri, Dönemindeki İç ve Dış Olaylar*, Ankara: Boğaziçi Yayınları, 1992.
- Kandemir, Feridun. *İstiklâl Savaşında Bozguncular ve Casuslar*, İstanbul: Ercan Matbaası, 1964.
- Karataş, Adem. *Şeyh Said*, Konya, 1993.
- Kış, Salih. “İşgal İle İstiklal Arasında Anadolu’da Bir İngiliz Casusu: Mustafa Sagir”, *Tarihin Peşinde*, Y.2009, S.1.
- Kinross, Lord. *Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1994.
- Koçer, Kemal. *Ulusal Kurtuluş Savaşında M.M. Örgütünün Gizli Eylemleri*, Özne Yayınevi, (Y.y.) Trhsz.
- Komisyon, *Tarih*, C.3, İstanbul 1931.
- Komisyon, *Tarih*, C.4, İstanbul 1931.
- Kurt, Ramazan. “Atatürk’ü öldürmek isteyen İslamcı İngiliz ajanı Mustafa Sagir ve Mehmet Akif”, *Ortadoğu Gazetesi*, 04.06.2008.
- Mahmut Şevket Paşa, *Osmanlı Askeri Teşkilatı ve Kıyafetleri*, (Haz. Cem Karakılıç vd.) C.III, Ankara: Gazi Kitabevi, 2010.
- Mechin, Benoist. *Kaplan ve Pars Mustafa Kemal*, Çev: Zahir Güvemli-M. Rasim Özgen, İstanbul 1955.
- Mikusch, D.V. *Gazi Mustafa Kemal Avrupa ile Asya Arasındaki Adam*, Çev: Esat Erendor, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1981.

- Okay, Şenay Sezen - M. Vedat Okay, *Büyük Taarruz'da Batı Cephesi Komutanları ve Şehitleri*, İstanbul: Yönetici Yayınları, 1986.
- Olson, Robert. *Kürt Milliyetçiliğinin Kaynakları ve Şeyh Said İsyanı (1880-1925)*, Çev: Bülent Peker-Nevzat Kırış, Ankara, 1992.
- Önder, Mehmet. *Atatürk'le Adım Adım Türkiye*, Ankara 1984.
- Örgeevren, Ahmet Süreyya. *Şeyh Sait İsyanı ve Şark İstiklal Mahkemesi*, İstanbul, 2002.
- Öztürk, Kazım. *Türk Parlamento Tarihi, III. Dönem, C. III*, Ankara: TBMM Vakfı Yayınları No: 1, 1995.
- Öztürk, Kazım. *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü*, Ankara: Önder Matbaa, 1973
- Özüçetin, Yaşar. "Türkiye Büyük Millet Meclisi, İkinci Dönem Kırışehir Mebusları (2)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.I, S.3, (Bahar 2008).
- Peker, Nurettin. *1918-23 İstiklal Savaşının Vesikaları ve Resimleri*, İstanbul 1955.
- Sabis, Ali İhsan. *Harp Hatıralarım: Birinci Dünya Harbi*, C.2, İstanbul: Nehir Yayınları, 1990.
- Sakin, Serdar. "Birinci Dünya Savaşında Irak Cephesinde Osmanlı Devleti İle İngiltere Arasındaki Çarpışmalar (1915)", *Akademik Bakış*, C.4, S.7, Kış 2010.
- Selçuk, İlhan. *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, C.1, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2004.
- Seyhun, Mehmet Arif. *Katıldığım Dört Savaş ve Yaşam Öyküm*, Haz. Müşerref Seyhun, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.
- Sonyel, Salahi. *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisinin Türkiye'deki Eylemleri*, Ankara: TTK Yayınları, 1995.
- Sönmez, Oktay. *Anılarda Gemiler*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.
- Stoddard, Philip. *Teşkilât-ı Mahsusa*, Çev.Tansel Demirel, İstanbul: Arba Yayınları, 1993.
- Şavklı, Cengiz. *Atatürk Döneminde Parlamento Faaliyetleri (1920-1938)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2011
- Toker, Metin. *Şeyh Sait ve İsyanı*, Ankara, 1968.
- Türk Parlamento Tarihi*, TBMM-II. Dönem, C.3, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları.
- Türkmen, Zekeriya. *Osmanlı Meşrutiyetinde Ordu-Siyaset Çatışması*, İstanbul 1999.
- Uğurlu, Nurer. *Atatürk'le Konuşmalar*, İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Yayınları, 2000.
- Ünal, Tahsin. *Türk Siyasi Tarihi*, Ankara 1977.
- Yalçın E. Semih -Salim Koca, *Mustafa Kemal Paşanın Anadolu'ya Geçişi*, Ankara 2005.
- Yurtsever, Serdar. *Millî Mücadele Dönemi İstihbarat Faaliyetleri Örnek Olay İncelemeleri (1919-1922)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2008.

Sözlü Kaynaklar

Karakılıç, Cem. "Ahmet Müfit Özdeş'le 09.03.2010 Tarihli Mülakat"